ARH Diss. B-26547

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

SILVI KALJAS

MIINA HÄRMA NIMELISE TARTU LINNA II KESKKOOLI AJALOOST 1906 - 1959

Diplomitöö

Töö juhendaja: dots.L.ERINGSON

NSV Liidu aj. kat.
inv. nr. 1926

TARTU 1966

SISSEJUHATUS

Käesoleval aastal võib Miina Härma nimeline Tartu II Keskkool pühitseda oma asutamise 60.aastapäeva. Selle perioodi vältel töötas kool mitme nimetuse all, kuid põhiliselt nimetati kooli enne nõukogude võimu kehtestamist tema asutaja Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi järgi.

Asutamisest 1906.a. kuni 1918.aastani oli kooli nimetuseks Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi I järgu Tütarlaste kool Tartus.

Saksa okupatsiooni ajal 1918.aastal kandis kool Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Eralütseumi ja Ülikooli Ettevalmistusasutuse nimetust.

Terve kodanliku diktatuuri perioodi vältel nimetati kooli Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumiks (1920-1940).

Nõukogude võimu kehtestamisega 1940.a. juunis toimusid muudatused ka koolikorralduses. ENKSTG[1] nimetati ümber Tartu III Keskkooliks.

Saksa fašistliku okupatsiooni ajal 1943.a. anti koolile tema endine nimetus tagasi. Kuna Eesti Noorsoo Kasvatuse Selts enam ei tegutsenud, siis nimetati kool Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Asutatud Tütarlaste Gümnaasiumiks.

---

[1] Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium.

Pärast Eesti NSV vabastamist 1944.a. nimetati kool Tartu Linna II Keskkooliks.

Seoses Miina Härma 100.sünniaastapäevaga 1964.a. anti Eesti NSV Ministrite Nõukogu otsusega Tartu II Keskkoolile Miina Härma nimi.

9.veebruaril 1965.a. avati M.Härma mälestustahvel Tartu II Keskkooli seinal. Sellesse on raiutud:"Selles koolis töötas 1917-1929 muusikaõpetajana helilooja Miina Härma."

Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade Miina Härma nimelise Tartu II Keskkooli ajaloost ajavahemikul 1906-1959. Vaatluse alla on võetud kooli asutamine ja tema tegevus kuni 1958.a. kooliseaduse ellurakendamiseni.

Tähelepanu on pööratud tähtsamatele sündmustele kooli ajaloos, õppe-kasvatustöö ning klassivälise töö organiseerimisele ja kooli ühiskondlike organisatsioonide tegevusele. Viimastest on põhiliselt käsitlemist leidnud pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni töö, sest parteialgorganisatsioon loodi koolis alles 1958/59.õppeaastal.

Töö kirjutamisel on kasutatud mitmesuguseid allikaid. Põhiliseks allikaks on olnud arhiivimaterjalid.

Nõukogude-eelse perioodi kohta ülevaate andmisel on kasutatud ENSV Riikliku Ajaloo Keskarhiivi arhiivifondide "Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Asutatud Tütarlaste Gümnaasium" ning "Riia õppekonna kuraator" dokumantaalseid materjale.[1]

[1] ENSV RAKA, f.346o ja f.384.

Tartu linna TSNTK esimus sm. Lott
kõnelemas M. Härma mälestustahvli avamisel

Nõukogude võimu perioodi kohta kõige olulisema tähtsusega allikaks Tartu Linna ja Rajooni Riikliku Arhiivi arhiivfondide "Tartu Linna II Keskkool" ja "Tartu Linna TSN Täitevkomitee Haridusosakond" dokumentaalsed materjalid.[1]

Kuna arhiivifondide dokumentaalsed materjalid lõpevad 1956.aastaga, on hilisemate aastate iseloomustamiseks kasutatud Tartu II Keskkooli arhiivis olevaid materjale - õppenõukogu protokolliraamatuid, koolikroonikaid, pioneerimaleva päevikuid jne.

Eriti tänuväärseks materjaliks on 1957/58. ja 1958/59. õppeaasta kohta koostatud masinkirjalised koolikroonikad, mis annavad põhjaliku ülevaate kõigest tähtsamast, mis nende aastate jooksul koolis toimus.

Kooli tekkelugu ja esimesi tegutsemisaastaid valgustab P.Põllu poolt kirjutatud brošüür "Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Keskkool 1906-1916. Tagasivaade kümneaastase tegevuse pääle".[2] Selles raamatukeses on üsna rohkesti faktilist materjali ja üksikasjaline ülevaade kooli asutamisloost.

Nõukogude perioodi kohta on kasutatud ajalehtedes "Edasi", "Säde" ja Nõukogude Õpetaja" toodud sõnumeid kooli tegevuse kohta.

Üldise ajaloolise ülevaate saamiseks on kasutatud G. Naani poolt toimetatud "Eesti NSV ajalugu", ajakirjas

---

[1] ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353 ja f.2o.

[2] P.Põld, Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Keskkool 1906-1916. Tagasivaade kümneaastase tegevuse pääle, Tartu 1916.

"Nõukogude Kool" ilmunud artikleid ja A.Elango tööd "Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte arengu peaetapid".[1]

Peale mainitute on kasutatud kooli vilistlaste H.Varese ja V.Viiru ning õpetajate J.Miti ja H.Palametsa käest saadud andmeid.

Põhjalikum käsitlus kooli ajaloo kohta seni puudub. Kooli ajaloo uurimisega on tegelnud endine direktor ja praegune ajalooõpetaja sm.H.Palamets, kelle ettekannet kooli 50.aastapäeva aktusel ning jooksva töö planeerimise päevikuid aastatest 1955-58 ka antud diplomitöö autor on kasutanud.

Lahket abi tööks vajalike materjalide leidmisel ja fotode hankimisel on autorile osutanud direktor A.Juhkam.

---

[1] A.Elango, Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte arengu peaetapid, Pedagoogika ajaloo küsimusi, TRÜ Rotaprint 1958.

I peatükk

EESTI NOORSOO KASVATUSE SELTSI I JÄRGU TÜTARLASTEKOOL TARTUS OKTOOBRIREVOLUTSIOONI EELSEL PERIOODIL

1. K o o l i a s u t a m i n e

19o5.-19o7.a. revolutsiooni mõjul sai eesti kodanlus tsaarivalitsuselt loa emakeelsete erakoolide asutamiseks. Kohe seejärel avatigi mitmed alg- ja keskkoolid, kus õpetamine toimus emakeeles. Tuntud koolitegelase P.Põllu sõnadest hariduspäeval Tartus 19o9.a. selgub, milliseid eesmärke need koolid silmas pidasid: "Meie teeme keskkooli heaks tööd selles teadmises, et need jõukamate vanemate lapsed, keda meie harime, mitte kõige halvemad ei ole. Katsed näitavad, et seltskondliselt kõrgemal järjel seisvate vanemate lapsed ka vaimliselt enam edasi jõuavad. Me võime neist siis kahtlemata töötegijaid ja haridusekandjaid loota, kui me neid õigesti kasvatame."[1] Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi poolt asutati 19o6.aastal Tartus eestikeelne tütarlaste keskkool, mille ametlikuks nimetuseks oli Eesti Noorsoo Kasvatuse

---

[1] A.Elango, Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte arengu peaetapid.

Seltsi I järgu Tütarlaste Kool Tartus.

Katseid emakeelse kooli asutamiseks Tartus oli aga ka varem tehtud. Juba 1895.a. olevat Peterburi eesti haritlased (J.Hurt, P.Hellat, O.Kallas jt.) kavatsenud Jaani kirikukooli juurde reaalkooli asutada, kus "eesti keelel nõnda palju oleks ruumi antud, kui maksev seadus seda lubas, s.t. plaanitsetavas koolis pidi küll vene keel õppekeeleks olema, kuid eesti keel eestlastele kohustuslik".[1] Tsaariaegsete kitsaste seadusolude tõttu jäi see plaan teostamata. Eesti õppekeelega kooli avamine ei oleks üldse kõne alla tulnud.

Ebaõnnestusid ka "Postimehe" toimetaja J.Tõnissoni kavatsused. 1901.a. tahtis ta Hugo Treffneri erakooli, mis sel ajal languse olukorras oli ja mida mitmesuguste korratuste pärast sulgemine ähvardas, vene õppekeelega eesti keskkooliks muuta. Kooli juhatamise oleks enda peale võtnud O.Kallas, kes Peterburist sel eesmärgil Tartusse pidi asuma. Kool jäi asutamata, sest oli oodata, et haridusministeerium selleks liiga raskeid tingimusi esitab.[2]

Peagi tõsteti kooli asutamise mõte uuesti üles. Asja algatajaks sai jällegi J.Tõnisson. Tema eestvedamisel kavandati eesti kodanluse kitsamates ringkondades

---

1 P.Põld, lk.5.
2 Samas.

19o3.a. alates haridusseltsi ja gümnaasiumi asutamist.[1]

Need plaanid aga ei täitunud enne, kui tsaarivalitsus 19o5.a. revolutsiooniliste sündmuste survel oli sunnitud oma hariduspoliitikas möningaid järeleandmisi tegema. Kui O.Kallas 19o5.a. suvel Riias kuraatori jutul käis, teatas viimane, et ta gümnaasiumi avamiseks takistusi ei tee, andis aga nöu asja edasi lükata, kuna "valitsus vististi öige pea erakoolide asutamist kergendavat".[2]

19.aprillil 19o6.aastal kinnitaski Nikolai II Riiginöukogu otsuse, mille järgi anti luba emakeelsete erakoolide avamiseks. Siinjuures tehti aga üks oluline kitsendus - emakeelsed erakoolid jäeti köikidest kroonukoolide öigustest ilma.

Antud seadust rutati kiiresti ära kasutama. Asjast vöttis kinni eesti kodanluse häälekandja "Postimees",kes "täie hooga emakeelsete erakoolide heaks hakkas kihutustööd tegema. Ta hoiatas lastevanemaid lapsi saksa koolidesse panemast."[3]

Köigepealt tuli organiseerida haridusselts.Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi pöhikiri oli peajoontes juba varem valmis. Nüüd löpetati selle väljatöötamine ja saadeti körgemale poole registreerimiseks. 3o.juunil 19o6.

---

1 P.Pöld, lk. 5-6.
2 Samas, lk.6.
3 Samas, lk.7.

aastal registreeritigi Riias Eesti Noorsoo Kasvatuse Selts.[1] Seltsi asutajate esindajana käis Riias Peeter Põld. Uus kuraator Levšin teatas talle, et kooli asutamise loa saamiseks on häid lootusi. 22.juulil saatis haridusseltsi ajutine eestseisus kooli põhikirja kinnitamisele.[2]

Kooli põhimäärusest selgub, et kool kavatseti moodustada seitsmeklassilisena, millele eelneb kahejärguline ettevalmistusklass.[3] Esialgu taotles Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi juhatus luba II järgu kooli avamiseks, et saaks tööd alustada juba 1906.a. sügisel.[4]

2. K o o l i t e g e v u s 1906 - 1918

Miks asutati just tütarlaste gümnaasium? Selleks oli mitmeid põhjusi. Kuna kool kroonukooli õigusi pakkuda ei saanud , siis arvati, et sel puudusel on lastevanemate silmis tütarlaste kohta vähem kaalu kui poiste kohta. Tütarlaste kasvatamist "rahvuslikus vaimus" nõudvat ka asjaolu, et tütarlapsed olevat rohkem kui poisid "võõraste mõjude alla sattunud", nemad kui tulevased emad saavad uuele põlvkonnale sügavamat mõju avaldada.[5]

Kahe kooli käimapanekuks ei olnud esialgu jõudu,

---

1 P.Põld, lk.7.
2 Samas, lk.8.
3 ENSV RAKA, f.384, nim.1, sü.1447, l.1.
4 P.Põld, lk.9.
5 Samas, lk.7.

eestikeelset segakooli peeti aga tolleaegsete olude kohta liiga radikaalseks uuenduseks.[1] Kõike seda arvesse võttes otsustatigi tütarlastekooli kasuks.

Kõigepealt avati vanem (II) ettevalmistusklass ja I klass. Kool alustas tööd 1.septembril 1906.a. 48 lapsega.[2]

Kooli esimeseks juhatajaks oli Oskar Kallas.[3] Ruumid leiti Jaani tn.24 (praegune Ülikooli tänav), ülikooli peahoone kõrval asuva maja teisel korrusel. Esimesel aastal võeti ametisse kolm õpetajat. Need olid Antonie Epler, Zinaida Svetšnikova ja Hans Walk.[4]

Järgmisel õppeaastal avati ettevalmistusklassi esimene järk ja II klass, samuti avati I ja II klassi paralleelklassid.[5]

Samal aastal leiti kooli jaoks avaramad ruumid Tiigi tn.74. Praegu asub selles majas TRÜ ühiselamu. Aastaaastalt üüriti ruume juurde, kuni viimaks terve kolmekorruseline tiib kooli käes oli.[6] Õppetöö läbiviimiseks ei olnud see maja kuigi hea. Hoone ei olnud ju spetsiaalselt kooli jaoks ehitatud. Valgust ja õhku jäi väheseks. P.Pöld iseloomustab sealseid töötamistingimusi: "Akende avamisel tuulutamiseks vahetundidel sündis läbi tubade rea

---

1 P.Pöld, lk.7.
2 Samas, lk.9.
3 Samas.
4 Samas.
5 Samas, lk.1o.
6 Samas, lk.19-2o.

kövema tuulega hirmus tõmbus. Kui maja ühes otsas, teisel korrusel, võimlemistunnis joosti ehk hüpati, vankus terve maja, all olevates klassides kiikusid lambid, kolisesid uksed, kaugemal 10-15 sülda eemal olevateski klassides oli võbinat tunda ... Ka üksikutes klassiruumides võis kuulda, mis naabrid tegid."[1]

Aga neiski viletsavõitu tingimustes läks töö edukalt. Järgnevuse korras avati köik ülejäänud klassid. Viimane, VII klass avati 1912.a. sügisel.[2]

1910/1911. õppeaastal oli saadud luba ettevalmistusklassi kolmanda astme avamiseks, kuna selgus, et kahe aasta jooksul ei suudeta lapsi keskkooli I klassi astumiseks ette valmistada.[3] Juurdeavatud ettevalmistusklassi võeti seitsmeaastasi lapsi, kes kodus midagi polnud öppinud.[4]

Ettevalmistusklassi köikides astmetes öpetati vene keelt, usuöpetust, matemaatikat, peeti mängu- ja võimlemistunde. Kolmandas järgus tulid lisaks veel geograafia, looduslugu, käsitöö ning laulmine.[5]

1909.a. aprillis kinnitati koolijuhatajaks Peeter Pöld, kes oli sellel ametikohal kümme aastat. Kooli naisjuhataja kohuseid täitis 1910.-1913.a. Linda Niggol, see-

---

1 P.Pöld, lk.20.
2 ENSV RAKA, f.384, nim.1, sü.1447, l.66.
3 Samas, l.28.
4 P.Pöld, lk.10.
5 ENSV RAKA, f.384, nim.1, sü.1447, l.25-26.

järel ajutiselt R.Willmann, siis aga valiti sellele kohale Elisabeth Luiga.[1]

Esimestel aastatel edenesid kooli asjad hästi. Tung eesti keskkooli astuda oli öige suur, sest kohalik kroonu tütarlaste gümnaasium ei suutnud köiki soovijaid vastu võtta, saksa erakoolidesse ei tahtnud aga paljud oma lapsi panna. Eesti gümnaasiumis öppimiseks oli teisigi soodustusi - kooliraha oli uues koolis madalam kui teistes öppeasutustes ja vastu vöeti neidki, kes oma vanuse töttu mujale ei pääsenud.[2]

1911.aastast alates hakkas öpilaste juurdevool vähenema. 1913/1914.ö.-a. muutus lausa tagasiminekuks. Öpilaste arv kooli asutamisest alates oli olnud järgmine:[3]

1906 - 48
1907 - 159
1908 - 252
1909 - 325
1910 - 375
1911 - 381
1912 - 389
1913 - 356
1914 - 360
1915 - 358

---

[1] P.Pöld, lk.16.
[2] Samas, lk.11.
[3] Samas, lk.11-13.

Õpilaste arvu kahanemisele aitas kaasa uus kooliraha tõstmine 1913.aastal, samuti suvine pöud.[1] Esimestel aastatel oli õppemaks üsna mõõdukas, kuid peagi oli ENKS[2] juhtkond sunnitud seda tõstma. Ülevaate õppemaksu suurusest annab alljärgnev tabel (rublades):

Tabel 1.

klass	1906	1909	1913
1. ettevalm.	15	15	30
2. ettevalm.	15	15	40
3. ettevalm.	15	15	50
I	17.50	20	65
II	17.50	20	65
III	20	25	65
IV		25	65
V		30	75
VI			75
VII			75

Emakeelsetel koolidel tuli oma tööd teha kitsastes majanduslikes ning poliitilistes oludes. Nende tegevus oli tsaarivõimude range järelvalve all. Kui rahvakoolide inspektorid kooli külastasid, siis tundsid nad eelköige huvi õpilaste vene keele oskuse ning Venemaa ajaloo ja kirjanduse tundmise vastu. Harilikult leidis inspektor, et see oskus

1 P.Pöld, lk.12.
2 Eesti Noorsoo Kasvatuse Selts.

ei ole mitte küllaldane. Kui rahvakoolide inspektor Svetšnikov 9.VI 1911.a. ENKS I järgu Tütarlaste Kooli külastas, vaatas ta läbi III[b] klassi õpilaste ajalooraamatud, erilise hoolega aga keisrite pildid ning esitas õpilastele küsimusi terve Venemaa ajaloo klassikursuse kohta. Lõpuks "ei olnud mitte täiesti rahul", sest lapsed ei teadnud ütelda, "mis ühel ehk teisel aastal sündinud, ei olevat vana korratud".[1]

Kooli lõpetajad ei saanud kroonukooli lõpetajatega võrdseid õigusi. Just sellepärast püüdis kool õppetöös lähtuda kroonukooli programmidest, et lõpetajad suudaksid mõne kroonugümnaasiumi juures küpsuseksamid sooritada. Inspektor Svetšnikovi arvates oli see asjatu vaev, sest kroonukoolide programmi "ei saavat meie õpilased vene keeles mitte kätte".[2]

1912.aasta tegevusele tagasi vaadates pidi kooli juhtkond pessimistlikult tunnistama, et "jõudu on rohkem kulutatud kui enne, ilma et sellega midagi silmapaistvat kätte oleks saadud".[3] Raskused olid suurenenud. Need olid põhjustatud eestikeelsest õpetusest, "... seltskondlise elu jõuetusest..." ja "...poliitilisest tagakiusamisest".[4] Õpilaste arv polnud kasvanud, juurdevool suutis üksnes äravoolu katta. Aasta jooksul oli Tartus loodud kaks uut kooli -

---

1 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat (leheküljed nummerdamata).

2 Samas.

3 ENSV RAKA, f.3460, nim.1, sü.7, l.13.

4 Samas.

kommertskool ja vene eragümnaasium, kes olid eesti tütarlastekoolile võistlejateks.[1]

Kuigi kool oli eestikeelne, oli vene keelele tunniplaanis ette nähtud suur osa, millel muidugi oli olemas ka oma progressiivne külg, kuid teiselt poolt andis see tunnistust tsaarivalitsuse venestuspoliitikast. 1912/13.õppeaastal oli nädala keeletundide plaan järgmine:[2]

Tabel 2.

klass	Ettevalmistusklass 1.	2.	3.	I	II	III	IV	V	VI	VII	V täiend.
vene keel	7	7	8	6	6	5	5	5	5	5	4
eesti keel	5	5	4	3	3	2	2	2	2	2	3
saksa keel	-	-	-	5	4	3	3	3	3	3	4

Tabelist näeme, et eesti keelel oli jäetud kaks korda vähem tunde kui vene keelele ja isegi vähem kui saksa keelele. Venemaa ajalugu ja geograafiat tuli samuti õpetada vene keeles.[3] Eesti ajaloo õpetamiseks eriainena luba ei antud, vaid Eesti ajaloo kursus jaotati ära üldajaloo ja Venemaa ajaloo vahel.[4]

Juba 1911.a. saadi luba V klassi juurde täiendusklassi

---

1 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.7, l.13.
2 ENSV RAKA, f.384, nim.1, sü.1447, l.21.
3 Samas, l.4.
4 Samas, l.68.

avamiseks, kuid see lükati edasi 1913/14. õppeaastale,kuna seni oli olnud vähe neid, kes oleksid soovinud sellesse klassi astuda.[1] Täiendusklass oli mõeldud neile tütarlastele, kes mingil põhjusel ei lõpetanud täielikku keskkoolikursust. Programmis olid eritunnid majapidamise, tervishoiu, arvepidamise jms. õpetamiseks.[2]

1913.a. kevadel toimus kooli elus tähelepanuväärne sündmus - lõpetas esimene lend, arvuliselt 19 tütarlast.[3] 30.mail korraldati neile pidulik lõpuõhtu, millest ka köik õpetajad osa võtsid.[4]

Et lõpetajad saaksid kroonu naisgümnaasiumi VII klassi lõpueksameiks ette valmistuda, hakati taotlema luba VII klassi täiendus - ning kordamisklassi avamiseks.[5] Aasta jooksul kavatseti vene keeles korrata köiki tähtsamaid õppeaineid.

5.septembril 1913.a. käisid koolijuhataja P.Pöld ja Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi esimees J.Tönisson kordamisklassi avamise asjus Peterburis haridusministri asetäitja parun Taube jutul.[6] Luba saadigi. Ja 1914.a. kevadel sooritasid neli kooli kasvandikku Peterburis ja Ostrovis edukalt VII klassi lõpueksamid.[7] See andis tunnistust, et

---

1 ENSV RAKA, f.384, nim.1, sü.1447, l.71.
2 P.Pöld, lk.1o.
3 Samas.
4 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
5 P.Pöld, lk.1o.
6 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
7 P.Pöld, lk.13.

emakeelne keskkool suutis raskustele vaatamata kroonukeskkoolidega sammu pidada. Järgmisel kevadel tegid eksamid önnelikult läbi veel 11 õpilast.[1]

Haridusseltsil tuli lahendada üks olulise tähtsusega majandusküsimus. Koolile oli vaja oma hoonet. Seni oli kool asunud üüritud ruumides. Seltsil oli kooli asutamisest alates kavatsus selle tarvis ka maja ehitada. Juba 1906.aastal valiti ehitus- ja majanduskomisjon. 1908.aastal osteti maatükk Tähtvere mõisalt, lisaks veel 1910.a. eraisikutelt ja nii saadigi koolimajale Viljandi tänavale krunt.[2]

1914.a. 1.juunil pandi uuele koolimajale nurgakivi.[3] Samal aastal algas I maailmasõda, maja ehitamist ei suudetud lõpetada.

1915.a. oktoobris paigutati enam-vähem valmis koolimajja austria sõjavangid, hiljem mitmesugused sõjaväeosad.[4]

Esialgu arvati, et 1915.a. sügisel saadakse oma majja juba sisse ja anti senised ruumid Tiigi tänavas käest ära. Ehitustööd aga venisid ning 1915.a. sügisel pidi kool oma tööd alustama kommertskooli ruumides Holmi tänavas.[5]

Sõjaolukorra tõttu oli õpilasi vähem ja seepärast suleti 1915/16.õppeaastast kõik paralleelklassid.[6]

---

1 P.Põld, lk.13.
2 Samas, lk.2o.
3 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.143, l.1.
4 P.Põld, lk.21.
5 Samas.
6 ENSV RAKA, f.384, nim.1, sü.1447, l.111.

1916.a. tähistati kooli asutamise 10.aastapäeva. Koolile saadeti hulk önnesoove ja annetati raha nii asutuste kui ka eraisikute poolt. Aastapäevapidu peeti "Vanemuises". Näitering esitas seal J.Liivi näidendi "Pahased naabrid". Puhastulu saadi 526 rbl.38 kop., kuid see köik läks söja heaks, nn.Romanovi komiteele. Aruanne selle kohta tuli esitada kubernerile.[1]

Saabus 1917.aasta. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit tähendas põhjalikku pööret ka kultuuri ja hariduse alal. Seda hakati ümber korraldama töörahva huvides.

28.detsembril 1917.a. toimunud eesti õpetajate kongressil valitud õpetajate Täitevkomitee tegi ettepaneku koolid natsionaliseerida ja välja töötada uued nõukogulikud õppeprogrammid ja koolitüübid.[2] ENKS I järgu Tütarlastekooli tegevuse kohta sellel suhteliselt lühikesel,kuid sündmusterohkel perioodil pole kahjuks märkimisväärseid andmeid.

Eesti kodanlus pidas plaane oma võimu taastamiseks ja õhutas välisinterventsiooni. Selline reeturlikkus aitaski kaasa Eesti kiiremale okupeerimisele sakslaste poolt 1918.a. veebruaris.

Okupatsioon möjus koolitööle pidurdavalt. Saksa okupatsioonivõimud asusid koolide kaudu eesti noorsugu sak-

---

1 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.

2 Eesti NSV ajalugu, toimet. G.Naan, Tallinn 1957, lk.361.

sastama. Arutati koolide ümberkorraldamist saksa koolide eeskujul. Kool kandis 1918.a. Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Eralütseumi ja Ülikooli Ettevalmistusasutuse nimetust. Saksa keelele tuli määrata suurem arv tunde, ülikooli pääsemiseks tuli avada kolm lisaklassi(VIII-X).

1918.a. 9.novembril algas Saksamaal revolutsioon. Saksa okupatsioon Eestis hakkas kokku varisema. Võim anti üle eesti kodanlikule ajutisele valitsusele, mis aga ei suutnud nõukogude võimu taastamist Eestis ära hoida. Nõukogude valitsus tühistas Bresti rahu ja alustas võitlust okupeeritud alade vabastamiseks.

22.detsembril 1918.aastal jõudsid Punaarmee väeosad Tartusse. Vabastatud alal kehtestati Eesti Töörahva Kommuuni võim. Kommuuni valitsus alustas suurt tööd hariduse ümberkorraldamise alal. Kahjuks aga püsis nõukogude võim Tartus vähem kui kuu aega. Kontrrevolutsiooni pealetungi all taandusid Punaarmee osad 19.jaanuariks 1919 Narva jõe taha.[1]

1918.a. lõpul, pärast saksa okupatsiooni kokkuvarisemist nimetati meie vaatlusalune kool ümber Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumiks (ENKSTG).

Rohkem kui kümneaastase tegevusaja jooksul oli kool omandanud Eesti hariduselus väärika koha. Esimese eesti-

---

[1] Eesti NSV ajalugu, lk.398.

keelse keskkoolina andis ta oma panuse selleks, et esimesed sajad eesti tütarlapsed said hariduse oma emakeeles.

II peatükk

EESTI NOORSOO KASVATUSE SELTSI TÜTARLASTE GÜMNAASIUM KODANLIKU EESTI KOOLINA

1. K o o l i t e g e v u s 1919 - 1934

1919.a. kevadel kindlustus Eestis kodanluse diktatuur. Võimuletulnud kodanlus korraldas ka kooliasjad ümber oma huvidele vastavalt. Õhutati söjakat natsionalismi ja nõukogudevaenulikku propagandat.

1919.a. sai ENKSTG juhatajaks J.Varik. Sellest, millises suunas noori taheti kasvatada kirjutas ta 192o.a.: "Nüüd tundub mulle ikka selgemini nõue koolitööd ja elu nönda seada, et ta isiku väljaarendamise juures neis idealismust kasvataks. Idealistlise mötteviisiga isik - seda tahaksin mina kätte saada. Selle järele tuleks öppekavad seada, selle teenistusse peaksid köik nn. organisatsioonid olema... Ma usun, et idealismust mitte kasvatada ei saa loodusteaduse tundide arvu suurendamise abil, vaid kirjanduse ja ajaloo kaudu... Dante, Shakespeare ja ma ei tea mis ilmakirjandusest sisse tuleks võtta, mis otsekui teise ilma peaks avama, nagu meie vanem pölv saksa klassikeride möju all enesest körgemale on püüdnud. Ja

ajalugu peaks oma ülesandeid suurematena nägema kui ainult sündmusi sündmustega kausaalsesse ühendusse seada: tema peaks hindama ja näidata võima, et arenemine vaimuinimese sihis sünnib. Seda teab igaüks, et õppekavadega veel suurt kätte ei saa. Aga ma usun, et ajavaim idealistlistele tendentsidele rohkem vastu tuleb kui möni aeg tagasi, kus naturalismus peaosa loodusteadusele kätte soovis anda".[1] Siin on köik ilma pikemate kommentaaridetagi selge - kasvatada noori idealismi vaimus, reaalsest, igapäevasest elust irdunult.

Kuna kool oma maja veel kasutada ei saanud, asuti ühes hoones Treffneri gümnaasiumiga Rüütli tänavas (praegune 21.Juuni t.). Õppetöö läbiviimiseks olid seal halvad tingimused, ruumi oli vähe ja töötada tuli õhtupoolikul. Sealsete tingimuste kohta tunnistas koolijuhataja: "Valgus on nönda vilets, et minu ajal vallakooliski õhtuti parem oli. Me teeme lapsed pimedaks!"[2]

1919/2o.ö.-a. töötas kool kahe humanitaarharuga - vanad ja uued keeled. Järgmisel aastal moodustati viimasest reaalharu, mis aga programmi seisukohalt haridusministeeriumi nöudmisi ei täitnud.[3] Esimesed aastad olid kodanliku Eesti koolielus üldse katsetuste ja otsingute ajaks. Milline koolisüsteem ja millised öppeplaanid oleksid köige sobivamad - see ei olnud kellelegi päris selge.

---

1 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
2 Samas.
3 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.266, l.3o.

Möödunud sündmusterohked aastad ei jätnud õpilastesse oma mõju avaldamata. Nende aktiivsus ja huvi toimuvate sündmuste ja eriti poliitikaküsimuste vastu oli suurem kui kooli juhtkonnale meeldis. "Praegu on õpilastel organiseerimise haigus", kurtis direktor J.Varik. "Põhjusi ei näe ma mitte selgesti... Kindel näib mulle olevat, et liikumises veel vene pärmi sees on."[1]

Direktsioon pidas õpilaste koolidevaheliste organisatsioonide liikumist lausa kahjulikuks ja ei olnud sugugi rahul, et haridusministeerium seda liikumist omamoodi koguni soodustab. Tartu Õppurkonna Keskbüroo nõudmine, et õpilaste esindajad õppenõukogu koosolekutest osa võiksid võtta, lükati ENKSTG direktsiooni poolt kindlalt tagasi. Õppenõukogu otsustas nooremate klasside õpilastel (VI kl. kaasaarvatud) koolidevahelistest organisatsioonidest osavõtmise üldse ära keelata, vanemates klassides aga lubada seda ainult õppenõukogu loal, sest muidu lähevad lapsed kooli "juhatuse" alt ära ja "iseäranis alamatesse ja keskmistesse klassidesse tuuakse vaimu, mis meie koolile ja ülematele (s.o. vanematele) klassidele vööras".[2] Kui Tartu õppiva noorsoo kongress selle otsuse hukka mõistis ja Kooliõpilaste Liidu ning haridusministeeriumi poole appelleeris, arvas direktor: "Saab näha, millal õppurite liikumist hakatakse

---

1 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
2 Samas.

öigesse rööpasse juhtima."[1]

Paistab, et organiseerimishoog tõmbas kaasa ka kooli lõpetanuid. 1920.a. 14.märtsil asutati kooli vilistlaskogu, mis kandis ka Abiandmise Seltsi nimetust.[2] Vilistlaskogu tegevus seisnes põhiliselt selles, et organiseeriti peoõhtuid ja saadud sissetulekust anti kehvematele õpilastele toetust õppemaksu tasumiseks.

1920/21.õppeaastast tuli kooli uus direktor A.Raudsepp, kes avaaktusel peetud kõnes toonitas, et Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium olevat tooniandjaks teistele koolidele Eestis, sellepärast peab hoolega ja vastutustundega valvel olema, et see toon õige toon oleks.[3]

Kodanlikus Eesti vabariigis muutus ENKS Tütarlaste Gümnaasium tsarismi poolt tagakiusatud koolist tüüpiliseks kodanlikuks tütarlastekooliks, mis paistis silma just oma natsionalistliku hoiaku poolest.[4]

Kooli asutamise 14.aastapäeva aktus peeti Aleksandri gümnaasiumi võimlemissaalis. Kõnede ja tervituste vahel laulsid õpilased M.Härma ja H.Walk'i juhatusel. Direktori arvates ettekantud laulud ei olnud eriti õnnestunud, sest "laulude valik andis tunnistust teatud vananenud maitsest. Laulud olid ebaajakohased, orjaaja meeleolu kajastused

1 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
2 ENSV RAKA, f.3460, nim.1, s.-ü.265, l.92.
3 T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
4 H.Palametsa ettekandest kooli 50.aastapäeva aktusel.

("Mu isamaa on minu arm"). Meil on tarvis, ja täie õigusega, julget, iseteadvat, rõkkavat laulu. Ei ole enam aeg kaebada, kurta, surutud meeleolu edasi mäletseda, pealegi veel kooliaktusel."[1] Eesti kodanluse võiduröök pidi kajastamist leidma isegi koolipidude repertuaaris.

Esimestel aastatel oli kooliastujaid õige rohkesti. 1920.aastal saavutas õpilaste arv rekordilise taseme - 1031.[2] Järgnevatel aastatel toimus aga selle arvu järjekindel vähenemine[3]: 1921/22.ö.-a. - 980

1922/23.ö.-a. - 932

1923/24.ö.-a. - 831

Kelle tütred siis õppisid sel ajal tütarlastegümnaasiumis? 1922/23.õppeaastal oli koolis 932 õpilast. Nende sotsiaalsest päritolust annab ülevaate alljärgnev tabel[4]:

Õpilaste sotsiaalne päritolu	Õpilaste arv	%
Talukoha- ja mõisapidajate lapsed	326	35,3
Tööstus- ja kaubandusettevõtete omanike lapsed	172	18,7
Vabakutseliste haritlaste, ametnike ja õpetajate lapsed	157	17,0
Käsitööliste lapsed	99	10,7
Tööliste lapsed	49	5,3
Popside, vabadike ja põllutööliste lapsed	17	1,8
Muud	103	11,2
K o k k u	923	100,0

[1] T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
[2] ENSV RAKA, f.3460, nim.1, sü.8, l.1.
[3] Samas, sü.144, l.27; sü.150, l.192, 296.
[4] Samas, sü.150, l.193.

Pilt on üsnagi selge. Põhiliselt olid need jõukamate taluomanike, töösturite, kaupmeeste ja haritlaste lapsed. Vaese rahva tütreid oli nende kõrval üsna vähe.

Rohkem kui kolmandik õpilastest oli pärit maalt. Osa neist elas linnas sugulaste või tuttavate juures, osa aga vanemate poolt otsitud korteris "kostil". Jõukad vanemad püüdsid leida oma tütardele ka paremat korterit, vaesemad ja kokkuhoidlikumad leppisid voodikohaga teiste toanurgas. Kui koolist vahete-vahel õpetajad laste korteritingimusi kontrollimas käisid, pidid nad tunnistama, et mitmetelgi õpilastel olid elamis- ja õppimistingimused täiesti ebarahuldavad.

1921.aastal toimus kooli elus kauaoodatud sündmus - koliti uude koolimajja Viljandi tn.3.(praegu Gagarini tn.).

26.veebruaril oli uue koolimaja õnnistamine ja aktus.[1] Selleks tähtsaks päevaks kirjutas K.E.Sööt piduliku "Prologi" vana regivärsilise rahvalaulu vormis:[2]

Siin on omi ohterasti,
Külalisi küllaliselt,
Lapsukesi päälta päeva,
Ainukesi alta päeva,
Tedretütreid tähteteelta,
Tähteteelta, eha eelta,
Kumendaja koidu kulmult.
Lembitu rahva raudavara,

---

[1] T II KKA, Kooli algaastate kroonikaraamat.
[2] ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.143, l.6-1o.

Hilja vörsund Väino vösu -
Teile tehti pesa-ase,
Valmistati varjupaika,
Kussa hoiul oleks oma,
Kussa kaitsel oleks kaunis,
Aset leiaks aus ja hea.
Pesa punuti pedaja,
Varjupaik valuväljale,
Hoiukoht oma olvile,
Kaitsekoht katuseräästasse.

Sääl pidi kallis kasvamaie,
Oma sirku sirgumaie,
Oma lindu olemaie,
Laulu oma laienema,
Oma kägu kukkumaie,
Oma ööbik hüüdemaie.
Pesa pidi peene olemaie,
Varjupaika vaske'ene,
Hoiukohta höbedane,
Et pööraks pääsuke tagasi,
Löokene löunalindu,
Hänilane hommiklindu,
Kui tema käinud Kullamaalla,
üle eha Hellamaalla,
Üle pilve Piirisaarel.
Pesa kuid punuti pedajale,
Varjupaik valuväljale,
Kussa tungis tuulepuhang,
Tuulepuhang, marumühang,
Söitsid söjameeste sönnid,
Ratsutasid raudarüütlid -
Puistasid pesa pedakalla,
Kaitsekoha kadakalla.

Söitenud nüüd söjasönnid,
Ratsutanud raudarüütlid -
Üks läks läände lähatades,
Teine itta ohatades.
Välja nad vihtusid me vennad,
Parkisid paremad pojad!
Nüüd on ilma jälle helkjas,
Ilma helkjas, silma selkjas,
Päikesepaiste pilvedeta,
Koitu kurja aimamata,
Ehatähti heitumata.

Pooldi punumata pesa,
Varjamata varjupaika,
Höbedane hoiukohta
Vöidi uuesti ülida,
Vastselt varustada varjul,
Rikkes kohti korraldada,
Pahtund kohti parandada,
Et oleks pesa pedakalla,
Varjupaika valuväljal
Kutsuv üle kuuse ladva,
Meeliv üle mäe harja,
Tajuv Eesti tütterile.
Hommikulla ärkamisel,
Keset päeva kellalöögiks,
öhtu laulu löpetusel -
Et pööraks pääsuke tagasi,
Löokene lõunalindu,
Hänilane hommiklindu,
Kui tema käinud Kullamaalla,
Kullamaalla, mullamaalla,
Kui tema eland Hellamaalla,
pesitanud Piirisaarel -
Pööraks et paarina tagasi!

Sest siin kolle on kodune,
Hoiupaika hooleline,
Varjupaika varaline,
Kaitsekohta kullaline,
Kus end tunned sa tugeva,
kus end arvad sa avara -
Eestile tõusema, kasvama
Eestile õitsema, elama,
Eesti edu eest seisama,
õnne eest elu andema!

Samal 1921.aastal sai kooli direktoriks A.Raudsepa asemele Hans Karro (Karu), kes oli sellel kohal kuni 194o. aastani.[1]

Hoolega valitud õpetajate kaader ja kindel distsipliin hoidsid kooli õppetöö taseme kõrgel.

Kooli tolleaegne õpilane Helene Vares meenutab, et tuupimist oli lausa metsikult. Palju aega nõudis ettevalmistamine võõrkeeletundideks. Õpiti saksa, inglise ja ladina keelt. Võõrkeelte alal andis kool nii hea ettevalmistuse, et näiteks ladina keele eksami sooritamine ülikooli sisseastumisel oli naljaasi. Ladina keelt õpetas kooli direktor Hans Karro, kes oskas selle surnud keele huvitavaks teha, seostades seda kaasaegsete romaani keeltega. Tüdrukud püüdsid end tema tunnis eriti heast küljest näidata ja „õppisid kui hullud."

Ka ajalooõpetajatest Emma Assonist ja Marta Karrost on endistel õpilastel hea mälestus. Emma Asson, mitmete

[1] ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.265, l.145.

ajalooõpikute autor, oskas ainet esitada päris huvitavalt, oli väga range ja tema tundides klass alati töötas hoolega.

Direktori abikaasa Marta Karro, tuntud eesti kirjaniku Hugo Raudsepa öde, õppis sel ajal õpetajaameti kõrval veel ülikoolis. Tema tunnid olid alati huvitavad ja lausa põnevad. Ta oskas ajaloosündmustest nii kaasakiskuvalt ja elavalt jutustada, et õpilastel sellest veel aastakümneid hiljem üht-teist meeles oli.[1]

1923/24. õppeaastast alates toimus kooli ümberkorraldamine. Õppeprogrammide ja tunniplaanide koostamisel peeti silmas ühtlustamist ministeeriumi kavadega. Kooli esimeseks astmeks oli 6-klassiline algkool, millele järgnes 5-klassiline keskkool. Keskkool jagunes alam- ja ülemastmeks. Alamastme moodustasid keskkooli I ja II klass. Keskkool jagunes humanitaar- ja majapidamisharuks. Tegelik erinevus nendes harudes õpitavate õppeainete vahel algas keskkooli III klassist. Majapidamisharu IV klassi õpilastele oli ette nähtud suvevaheajal kuuajaline praktika kodutalus, või kui seda võimalust ei olnud, muretses kool praktikakoha.

Majapidamisklassid alustasid tööd 1924.a. Esmakordselt viidi praktika läbi 1926.a. suvel. Praktikapäevikute sissekannete põhjal olid õpilased praktikaga rahul, kuid kooli poolt ei käidud kohapealsete tingimustega tutvumas.[2]

192o-ndate aastate keskel moodustasid õpilased koolis

---

1 Vestlusest H.Varesega.

2 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.153.

oma organisatsiooni - õpilasühingu. 1926.aastal direktori poolt kinnitatud õpilasühingu põhikirja järgi võisid ühingusse kuuluda ainult kolme vanema klassi õpilased.[1]

Õpilasühingu juures tegutsesid mõned õpilasringid. 1925/26.ö.-a. tegutses viis aine- ja isetegevusringi 1oo liikmega.[2] Õpilasühingu juhatus tegeles põhiliselt koolipidude ja kirjanike austamisõhtute korraldamisega ning otsustas oma fondidest õpilasringidele toetussummade määramise ja almanahhi "Karuohakas" väljaandmise küsimusi. Õppetööd ning õppedistsipliini puudutavate küsimustega õpilasühing ega selle juhatus ei tegelenud. Sissetulekud sai õpilasühing eelköige liikmemaksudest ja peopiletite müügist.

1927.aastal hakkas koolis tegutsema õpilaskooperatiiv. Õpilaskooperatiiv müüs õpilastele mitmesuguseid õppevahendeid ja kirjutustarbeid. Kooperatiivi töö eest vastutas keegi õpetajatest, kes aeg-ajalt andis kooperatiivi tööst aru kooli õppenõukogule.

1929.aasta 1.augustil saatis ENKSTG pidulikult vanaduspuhkusele oma kauaaegse lauluõpetaja Miina Härma. Armastatud helilooja loobus kõrge ea tõttu pedagoogiametist,mida ta oli selles koolis pidanud kaksteist aastat, 1917.aastast alates.[3]

Kõrvuti pedagoogilise tööga ENKSTG-s jätkus raugematu

---

1 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.611, l.1.
2 Samas, l.5.
3 Samas, sü.154, l.117.

Miina Härma ENKSTG õpetajana

hooga tema tegevus ühiskondlikus möttes. Sel perioodil toimusid 8. ja 9. üldlaulupidu (1923. ja 1928.a.). Nende suurürituste dirigendipuldis seisis ka Miina Härma. Endiselt oli ta sel ajal Tartu kultuurielu vaimne juht ja heatasemelise muusika väsimatu propageerija.

Tema koolitundides valitses hea distsipliin. Miina Härma ja õpilaste vahekorda iseloomustas inimlikult söbralik ilme. Tema isiksus distsplineeris õpilasi ning tema südamlik suhtumine neisse kutsus õpilastes esile sügava poolehoiu.[1]

Miina Härma oli õpilaste vastu väga kena ja ei laitnud kunagi kedagi. Kiitusega aga ei olnud ta kitsi. Sageli võis tema suust kuulda: "Ah, kui ilus see oli! Laulame seda veel üks kord!"

Et laulmistund oleks vaheldusrikkam, ütles ta vahetevahel: "Aga nüüd, lapsed, tantsime!" Tüdrukud tantsisidki natukene aega ja siis lauldi jälle edasi.

Keegi ei näinud teda pahasena, kurjana või mossis näoga. Alati ilmus ta tundi säravana ja lõbusana, kuigi oli siis juba üle 6o aasta vana. Miina Härma andis laulutunde nooremates klassides. Temale vastandiks oli vanemate klasside lauluõpetaja Hans Walk, kes tüdrukutega sageli kurjustas ning eriti vaenulikult suhtus igasugusesse ehtimisse ja juuste lokkimisse.[2]

Lahkumisel saatsid Miina Härmat õpilaste, kolleegide ja lastevanemate sügav lugupidamine ning väärtuslikud kin-

---

1 T II KKA, kogumik "Miina Härma", koostanud J.Mitt,l.36-37.
2 Vestlusest H.Varesega.

gitused. Tema side kooliga aga ei katkenud, ta ise ütles korduvalt, et ta "ei tunnista end lahkunuks".[1]

1932.aastal toimusid muudatused õpilasühingu struktuuris. Uue põhikirja järgi moodustasid köik kooli õpilased õpilaskonna, mille körgeimaks organiks oli üldkogu. Esinduskogusse kuulus kaks õpilast igast klassist. Esinduskogu valis õpilaskonna juhatuse ja revisjonikomisjoni. Juhatusse kuulusid ka kooli direktor ja õpetajate esindaja.[2]

Üldkogu ja esinduskogu tulid kokku ainult 1-2 korda õppeaasta jooksul, et kuulata juhatuse aruannet ning valida uus esinduskogu ja juhatus. Õpilaskonna juhatuse töö toimus kooli õppenõukogu ja direktsiooni kontrolli all. Ürituste läbiviimiseks tuli juhatusel õppenõukogult luba taotleda.

---

1 T II KKA, Kogumik "Miina Härma" , l.41.
2 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.612.

2. Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium pärast 1934.a. koolireformi

1922.aastal antud koolikorralduse seadusega kehtis Eestis ühtluskool, kohustuslik, emakeelne, maksuta ning usuõpetuseta 6-klassiline algkool. "Kehtivat koolisüsteemi hakati aga varsti reaktsiooniliste jõudude, sealhulgas kiriku, kapitalistide ja kulakute poolt ründama."[1] Pärast fašistlikku riigipööret kehtestati 1934.aasta maikuus uus keskkoolide seadus. Selle seadusega algas ühtluskooli lammutamine. Koolireform tekitas rahvahulkades ja progressiivsete haridustegelaste hulgas suurt rahulolematust.

Järkjärguline üleminek uuele koolitüübile toimus ka Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumis. Seltsi poolt valiti gümnaasiumile humanitaarharu. Kooli süsteem oli järgmine: 4-klassiline algkool, 5-klassiline progümnaasium ja 3-klassiline gümnaasium.

1936.aastal läks kool seniselt ülalpidajalt Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsilt üle uuele ülalpidajale - sihtasutisele "Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium".[2]

---

[1] A.Raadik, Kodanliku Eesti koolipoliitika fašistliku diktatuuri ajajärgul (1934-1940), "Nõukogude Kool" nr.7, 1962.

[2] ENSV RAKA, f.3460, nim.1, sü.640, l.1.

1937.aastal loodi kooli juurde üheaastase õppeajaga kodumajanduskool, kuhu võeti vastu neid, kes olid lõpetanud gümnaasiumi või vanatüübilise keskkooli. Enne kooli lõpetamist pidid kodumajanduskooli õpilased läbi tegema neli nädalat kestva praktika aianduse, kodunduse ja konserveerimise alal.[1]

1936.aastal möödus ENKSTG asutamisest 3o aastat. Selle sündmuse tähistamiseks otsustati välja anda juubelialbum. Kooli vilistlaskogu korraldas 1936.aastal ankeedi, et saada andmeid endiste õpilaste elu ja tegevuse kohta pärast kooli lõpetamist. Ankeedis tuli vastata järgmistele küsimustele: 1. Perekonna- ja eesnimi

2. Perekonnanimi kooli lõpetamisel
3. Lõpetamisaasta, sündimise aeg, lend
4. Alaline elukoht kooli lõpetamisel
5. Alaline elukoht 1.jaan.1936

Perekond.

6. Perekonnaseis, mis aastal abiellunud
7. Laste arv üldse, neist elus 1.jaan.1936
8. Teie abikaasa haridus, elukutse
9. Isa haridus, elukutse
1o. Ema haridus, elukutse.
11. Kui vilistlane surnud, siis millal, mis haigusse

[1] ENSV RAKA, f.3460, nim.1, sü.268, l.138.

Edaspidine haridus

12. Missuguses õppeasutises õppinud (seda lõpetamata)?
13. Missuguse õppeasutise lõpetanud, mis aastal, mis erialal, missuguse hariduskraadiga?
14. Missugustest kursustest osa võtnud?

Töö (tabelina)

15. Kus olete töötanud pärast ENKSTG lõpetamist? Aasta, asutise nimetus, mis alal, kellena töötanud
16. Saavutusi teaduslikul või muul alal
17. Kirjanduslik tegevus
18. Missuguste organisatsioonide liige olete?
19. Kus ja kunas viibinud välismaal?
20. Kas soovite omandada koostatavat albumit?

Neid andmeid taheti juubelialbumi koostamisel ära kasutada. Ankeet hõlmas 24 lennu õpilasi, s.o. 1913.-1936.aastani. Ankeet ei haaranud muidugi kõiki lõpetanuid ning saadud vastuste hulk üksikute lendude kaupa oli küllaltki erinev.

Ankeedivastuste põhjal saame lõpetanute edasise haridustee kohta järgmise pildi (kasutatud on 5.-19.lennu ankeete). Tabel nr.4.

Tabeli andmeid vaadeldes torkab silma, et ülikooli lõpetanute arv on väike. Suur protsent noori on lahkunud ülikoolist seda lõpetamata. Ankeedi puuduseks oli see, et lehel puudus küsimus, kas vilistlane õppis kusagil ankeedi täitmise ajal, s.o. 1936.a. Seepärast on võimalik, et mõned, kes on kantud lahtrisse "ülikool pooleli jäetud" võisid

Tabel 4.

Lennu nr. ja lõpetamise aasta	5. 1917	6. 1918	7. 1919	8. 192o	9. 1921	1o. 1922	11. 1923	12. 1924	13. 1925	14. 1926	15. 1927	16. 1928	17. 1929	18. 193o	19. 1931	KOKKU	%
Ankeetlehtede arv	23	17	1o	2	1o	18	2o	29	25	45	27	36	14	23	33	332	
Ülikool (lõpetatud)	-	1	3	1	3	3	6	8	3	6	1	4	1	1	-	41	12,3
Ülikool (pooleli jäetud)	4	3	3	1	3	8	9	8	9	1o	1o	6	5	1o	11	1oo	3o,1
Kutsekool	3	1	1	-	1	3	2	6	6	11	3	8	3	3	3	54	16,3
Kursused	14	1o	4	-	5	4	1	6	5	6	3	5	1	5	3	72	21,7
Konservatoorium, kunstikool, muusikakool	-	1	1	-	1	1	-	-	3	2	1	3	-	2	1	16	4,8
Öppinud välismaal	-	1	2	-	1	-	1	-	3	1	-	-	-	-	-	9	2,7
Öpib ülikoolis 1936.a.	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1	1	-	1	6	1,8
Öpib mõnes kutsekoolis 1936.a.	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	1	-	-	2	6	1,8

sel ajal parajasti ülikoolis õppida. Et võimalik viga oleks väiksem, võtame vaatluse alla varasemad lennud, näteks 5.-14.

Nende lendude 199-st lõpetajast on ülikooli astunud 92 ehk 46,2%. Ülikooli lõpetas neist 34 inimest ehk 37%. Peaaegu 2/3 naisüliõpilastest on jätnud ülikooli lõpetamata. Majanduslik põhjus siin kaaluv ei saanud olla, sest suurem osa tütarlastest on olnud jõukatest perekondadest. Küll aga selgub ankeedivastustest, et paljud on ülikoolis õppimise ajal abiellunud ja kohe seejärel ka ülikooli pooleli jätnud. Tahtmatult võib tulla järeldusele, et suur osa neist tütarlastest läks ülikooli selleks, et värvimütsi pähe saada, lõbusat üliõpilaselu elada ja "hea partii" teha.

Küllaltki suur osa tütarlastest (21,7%) on elukutse omandamiseks läbi teinud mitmesuguseid kursusi, eriti just varasemate lendude lõpetanud. 192o-ndate aastate keskelt alates on tõusnud kutsekoolide osatähtsus, kuid neid oli siiski vähe ja elukutsevaliku võimalused olid väikesed.

Ankeedi andmeid töö suhtes kokku võttes saame tabeli nr.5.

Suur osa keskkooli lõpetanud tütarlastest hakkas tööle pedagoogidena. Kõige lihtsam tee selleks oli vastavate kursuste läbitegemine ja eksamite sooritamine. Eriti suur osa lõpetanutest on hakanud õpetajateks just varasemate lendude vilistlaste seast. 1917.-1926.aastani lõpetanud

Tabel 5.

Lennu nr. ja lõpetamise aasta	5. 1917	6. 1918	7. 1919	8. 192o	9. 1921	1o. 1922	11. 1923	12. 1924	13. 1925	14. 1926	15. 1927	16. 1928	17. 1929	18. 193o	19. 1931	KOKKU	%
Ankeetlehtede arv	23	17	1o	2	1o	18	2o	29	25	45	27	36	14	23	33	332	
Pedagoogid	1o	9	4	-	5	7	5	8	3	7	1	4	1	2	2	68	2o,5
Ametnikud	3	1	3	1	3	4	5	5	8	15	6	4	1o	7	11	86	25,9
Kodune (perenaine maal)	3	-	-	-	-	1	-	2	-	2	7	6	1	2	7	31	9,3
Kodune (linnas)	3	1	-	1	1	4	4	8	6	12	9	16	12	11	9	87	26,2
Algul töötanud, hiljem kodune	3	5	-	-	-	1	4	5	4	8	4	5	-	-	3	42	12,7
Advokaate, arste, assistente	1	-	3	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	8	2,4
Kunstnikke	-	1	-	-	-	-	1	-	4	-	-	1	-	1	-	8	2,4
Ettevõtteemanikke	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	o, 3
Käsitöölisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	o,3

199-st tütarlapsest valisid õpetaja-ameti 58 ehk 29,1%.

Küllaltki suur protsent on neid, kes pole üldse töötanud. Kui siia juurde lisada need, kes enne abiellumist möned aastad tööl käisid, kuid hiljem koju jäid, siis saame 16o inimest (48,2%).

Tabelist näeme, et naiste hulgas on väga vähe arste ja juriste. Ülikooliharidusega naised töötasid enamasti mitmesugustes asutustes ametnikena - raamatupidajatena, tölkidena, korrespondentidena.

Kõrgemas seltskonnas peeti heaks tooniks, kui naine tööl ei käinud, vaid oma aja kohviku ning klatśimise peale kulutas ja"seltskondlikust elust" osa võttis. Sellisel viisil elas siiski ainult väiksem osa keskkoolilõpetanuist. Üle poole küsitlusele vastanute seas on pidevalt töötanud.

ENKSTG omab eesti kooli ajaloos väljapaistvat kohta. Kodanliku ühiskonna kool, olles läbi imbunud klassivaimust, andis teadmisi eelkõige kodanluse lastele, kuid "tuleb osata vahet teha selle vahel, mis oli vanas koolis halba ja mis oli seal meile kasulikku, ja tuleb osata sealt välja valida see, mis on kommunismile tarvilik".[1]

---

[1] V.I.Lenin, Noorsooühingute ülesanded, Tallinn 1965, lk.8.

III peatükk

TARTU III KESKKOOL 1940 - 1944

1. Kooli tegevus esimesel nõukogude võimu aastal 1940 - 1941

1940.aasta juunis taaskehtestati Eestis nõukogude võim. Koolikorralduses viis rahvavalitsus läbi suuri muudatusi. Viidi sisse ühtluskool ja nõukogulik õppesüsteem, mis oli suunatud õpilaste kasvatamisele kommunismi vaimus.

ENKSTG nimetati ümber Tartu III Keskkooliks. Kooli uueks direktoriks sai Alma Selge.

Esmakordselt tähistati koolis pidulikult nõukogulikke tähtpäevi - Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23.aastapäeva ja NSVL Konstitutsiooni päeva.

Sel õppeaastal moodustati koolis komsomolialgorganisatsioon. Algorganisatsiooni sekretäriks oli Maria Suro, keda iseloomustati kui organisatsioonilises töös väga energilist, andekat ja temperamentset, kuid kooli

distsipliini suhtes lubas ta vahel endale möningaid vabadusi.[1] Rahvusvahelise naistepäeva puhul organiseerisid komnoored aktuse.

Klasside vahel käis sotsialistlik võistlus. Kool tervikuna oli sotsialistlikus võistluses Tartu I Keskkooliga. 30.aprillil 1941.a. korraldati Tartu III Keskkooli ruumides Tartu I Keskkooli õpilastega ühine maipidu.[2]

7.juunil toimus õppeaasta lõpuaktus. Paari nädala pärast algas söda. Fašistliku Saksamaa kallaletung katkestas sotsialistliku ülesehitustöö.

2. Tartu III Gümnaasium fašistliku okupatsiooni tingimustes

1941.a. sügisel tuli koolil alustada oma tööd juba fašistliku okupatsiooni tingimustes. Fašistlik propaganda püüdis "öigustada teostatud okupatsiooni ja selle kestvat püsimist ning möjutada kohalikku rahvastikku alistumisele ja kaasatulekule võitluses fašismi võiduleviimiseks".[3] Fašistlikuks propagandaks püüti ära kasutada ka kooli.

Okupatsiooniaegse kooli olukorda võiks iseloomustada

---

1 TIIKKA, öppenöukogu protokolliraamat 1941-1943.

2 Samas.

3 H.Kruus, Eesti ajaloo völtsimine saksa okupantide ja nende käsilaste poolt, Saksa fašistlik okupatsioon Eestis, Tallinn 1947, lk.316.

lühidalt - virelemine. Lühendatud õppeaastad, kärbitud programmid, äärmiselt raske majanduslik olukord - kõik see avaldas mõju õppetöö tulemustele.

Esimene õppenõukogu koosolek peeti 27.okt.1941.a. "Direktor Kalling-Kant tervitas kõiki koosolijaid. Sinimust-valge ja haakristlipud kõrvuti sümboliseerivad meie praegust olukorda. Elame Suur-Saksamaa kaitse all..."[1]

Oli juba oktoobri lõpp, kuid koolitööd alustada ei võinud, sest selleks puudus "uue võimu" korraldus. Oma esimesel koosolekul arutas õppenõukogu eelmisel õppeaastal komnoorteks olnud õpilaste küsimust. Kõik nad arutati individuaalselt läbi ja neil, kes ei olnud eriti aktiivsed olnud, lubati koolis edasi õppida. II klassi õpilase Ellen Maiste kohta otsustati, et tal tuleb minna mõnda teise kooli. I^{b} kl. õpilane Lya Moor ja Evi Prink III^{c} klassist heideti koolist välja ja ei soovitatud neil ka mõnda teise kooli minna.[2] Nad arvati nn. "musta nimekirja". Köikide uute õpilaste kohta saatis direktor vanasse kooli järelepärimise nende õpilaste poliitilise meelsuse üle. Ka õpetajate kohta hangiti poliitilise usaldatavuse töendid. Siiski oli direktoril põhjust kurta, et "osa õpetajaid piirdub vaid korralikuks aineõpetajaks olemisega, jättes tahaplaanile kas-

---

[1] T II KKA, õppenõukogu protokolliraamat 1941-1943.
[2] Samas.

vatusliku huvi ja aktiivsuse õpilaste suhtes".[1]

Okupatsiooniaastail töötas kool viieklassilise humanitaargümnaasiumina. Õppetööd alustati alles 2.jaanuaril 1942.a. Seega jäi ära terve 1941/42.õppeaasta esimene poolaasta. Koolis oli kaksteist klassikomplekti; 23 õpetajat ja 497 õpilast.[2]

Kuni 19.jaanuarini 1942 leidsid Tartu III Gümnaasiumi hoones ulualust 14.algkool, 16.algkool ja V gümnaasium. Ruumikitsikuse tõttu töötasid gümnaasiumid kahes ja algkoolid kolmes vahetuses. 19.jaanuarist alates paigutati juurde veel VI gümnaasium ja siis tuli ka gümnaasiumidel kolmes vahetuses tööle asuda. Ei olnud võimalik pidada normaalpikkusega tunde - nende kestvus lühendati 3o minutile. Mitmete õppeainete, näiteks kirjanduse, keelte tundide arvu vähendati. Lühendatud esimene õppesemester lõpetati 28.veebruaril ja oli seega kestnud napilt kaks kuud. Sellistes tingimustes ei saanud süstemaatilisest ja edukast õppetööst midagi välja tulla.

Kogu see õppeaasta lõpetati õige kiiresti - 16. mail.[3] Seejärel hakati Eesti Omavalitsuse juhi H.Mäe ringkirja põhjal ellu viima aktsiooni "Kõik lapsed suveks maale!" Selle alusel pidid nooremad lapsed "suve veetma

---

1 T II KKA , kooli algaastate kroonikaraamat.
2 Samas.
3 Samas, õppenõukogu protokolliraamat 1941-1943.

maa kasutavas õhkkonnas talulaste mänguseltsilistena", vanemad aga abilistena majapidamis- ja põllutöödel.[1] Suur osa õpilastest läks omal algatusel maale sugulaste või tuttavate juurde, paar õpilast - kooli vahendusel.[2]

Juba 1942.a. aprillis hakati kooli juhtkonna poolt Haridusministeeriumilt koolile endise nimetuse tagasiandmist taotlema. Esialgu jäeti see avaldus aga rahuldamata, küsimuse lõplik otsustamine lükati edasi.[3]

Sügisel algas koolitöö jällegi suure hilinemisega - alles 12.oktoobril, sest Haridusdirektooriumi ringkirjaga oli pikendatud õpilaste suvist töökohustust.[4] Kool sai uue juhtkonna - direktor H.Kauri ja inspektor H.Niguli. Tegevusväljavaated uueks õppeaastaks ei pakkunud midagi röömustavat. Olukord muutus halvemaks. Kui eelmisel aastal elati osalt veel n.ö. "vanast rasvast", siis nüüd muutus paljude laste majanduslik olukord väga raskeks. Mitmed käisid koolis laenatud riietega või pidid hoopis koolist puuduma, sest polnud talveriideid või -jalatseid. Haridusdirektooriumile ja Tartu Linna Koolivalitsusele esitati hulgaliselt palveid rahalise toetuse saamiseks. Koostati pikad nimestikud õpilastest,kes vajavad tasuta sooja lõunat, jalanõusid, riidekaupu.

---

1 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.176, l.161.
2 T II KKA, kooli algaastate kroonikaraamat.
3 Samas.
4 Samas, õppenõukogu protokolliraamat 1941-1943.

Toetus aga oli väga väike. 1942/43.ö.-a. I poolel said Haridusdirektooriumi toetussummasid ainult 7 õpilast (á 14.5o - 25 marka)[1] ja Tartu Linnavalitsuse toetust 16 õpilast (á 15 - 3o marka).[2] II poolaastal olid need arvud veelgi väiksemad - vastavalt neli ja viis.[3]

Õpilaste kasvatamiseks fašistliku ideoloogia vaimus püüti ära kasutada nii õppetööd kui ka klassivälised üritusi. Kõige rohkem võimalusi selleks pakkus ajaloo valdkond. Kogu ajalooõpetuse keskuses pidi seisma kõige tihedam side Saksa ajalooga. Seejuures toonitati ajalooõpetuse "väärikaima ülesandena avada eesti noorusele saksa rahva ajalooline suurus ja saavutused, tuua tema silmade ette Saksa riik oma mõjuvuses kui euroopalik korda loov ja juhtiv võim ning süvendada eesti rahva keskel teadvust oma saatuspärasest ühtekuuluvusest Suur-Saksa riigiga".[4]

Klassiväliste üritustena soovitati õpilastel minna kuulama loengut ülikooli aulas teemal "Saksamaa ja Inglismaa majanduslik võitlus uue Euroopa ülesehitamisel" ja külastada "Vanemuises" näitust "Saksamaa aitab iseennast".[5] Kui osavõttu sellelaadilistest üritustest just

---

1 ENSV RAKA, f.346o, nim.1, sü.176, l.3oo.
2 Samas, l.262.
3 Samas, l.452-453.
4 H.Kruus, Eesti ajaloo võltsimine ..., lk.317.
5 T II KKA, õppenõukogu protokolliraamat 1941-1943.

kohustuslikuks ei tehtud, eelistas enamik õpilasi neist loobuda.

Õppenõukogu koosolekul 2o.veebruaril 1943.a. juhtis direktor Kauri tähelepanu "söja ajal tekkivatele ja levitatavatele igasugustele provotseerivatele ning ärevust taotlevatele kuulujuttudele, mille tagajärjed tulevad väga kasuks vaenlasele, kui rahvas laseb neist juttudest end mõjutada".[1] Direktor palus õpetajaid, et nad ka õpilastele selgitaksid niisuguste kuulujuttude alusetust ja nende levitamise kahjulikkust. Ilmselt olid need jutud saksa vägede "äpardustest" Stalingradi all, mis muidugi vähendasid usku saksa relvade võimsusesse.

1943.aasta aprillis tuldi aasta tagasi esitatud palvele vastu ning kool nimetati Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Asutatud Tütarlaste Gümnaasiumiks.[2]

1942/43.ö.-a. lõpetati veel varem kui eelmine - juba 8.mail. Kool oli sellel õppeaastal töötanud ainult kolm õppeveerandit. Järgmiseks õppeaastaks aga anti korraldus, mis näitas, et okupatsioonivõimud hakkasid piirama noortele keskhariduse andmise võimalust. Gümnaasiumi I ja II klassi loeti keskkooli alamaks astmeks. Nende seas, kes soovivad ülemastmes, s.o. III klassis edasi õppida, käsiti teha hoolikat valikut, sest III-ndate klasside arvu

---

[1] T II KKA, õppenõukogu protokolliraamat 1941-1943.
[2] Samas.

vähendati järgmiseks õppeaastaks kolmelt kahele. Need, kes "välja praagitakse", soovitati suunata kutsekoolidesse.[1]

1942/43. ö.-a. lõpul tehti koolile veel üks ebameeldiv "üllatus". Koolil kästi oma ruumid vabastada saksa sõjaväehaigla jaoks. 17.mail hakkaski kool oma majast välja kolima. Kooli kraam ja varandused paigutati kunstikool "Pallase", II gümnaasiumi ja Treffneri Gümnaasiumi ruumidesse. Kantselei jätkas suvel oma tööd Tartu II Gümnaasiumi ruumides.[2]

Polnud lootagi, et kool oma hoone sügiseks, õppetöö alguseks, tagasi saaks. Viimast okupatsiooniaegset õppeaastat alustati 1.novembril Tartu H.Treffneri gümnaasiumi allüürnikuna. Tingimused olid veel halvemad kui varem. Töö toimus esmaspäeviti, kolmapäeviti ja reedeti, kusjuures õppetundide pikkuseks jäi 3o minutit. Nii hingitses kool kevadeni. Fašistliku okupatsiooni aastad olid köige süngemaks perioodiks kooli ajaloos.[3] Aga vaenlaste väljakihutamise tund ei olnud enam mägede taga.

---

[1] T II KKA, õppenõukogu protokolliraamat 1941-1943.
[2] Samas.

IV peatükk

TARTU II KESKKOOLI AJALOOST 1944-1959

1. Õppetöö organiseerimine esimestel sõjajärgsetel aastatel

Eesti NSV territoorium vabastati saksa okupatsiooni alt 1944.aasta sügisel. Tartu vabastati küll juba 25.augustil, kuid õppetöö alustamine tavalisel ajal, s.o. 1.septembril ei olnud mõeldavgi.

Fašistlikud okupandid olid täiesti laastanud 1940/1941.õppeaastal loodud Nõukogude Eeesti kooli. Koolide majanduslik baas oli purustatud, kaadrid laiali pillatud ja nõukogude koolisüsteem lammutatud.

Hoolimata raskustest, mida okupatsioon Eesti hariduselule tekitas, asuti juba 1944.aasta sügisel koolisüsteemi taastama. 1944/45. õppeaastal alustas tööd 1026 üldhariduslikku kooli, nende hulgas 38 keskkooli.[1]

Tartu II Keskkooli juures algasid korrastustööd 15. oktoobril.[2] Kool alustas oma tegevust 1.novembril,

---

[1] H.Kurm, Nõukogude Eesti üldhariduslik kool sõjajärgseil aastail, "Nõukogude Kool" nr.7, 1955.

[2] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.6, l.135.

kuid koolimaja oli niisuguses olukorras, et õppetööd läbi viia seal veel ei saadud.[1] Koolimaja aknad olid klaasideta, polnud koolipinke ja muud hädavajalikku inventari. Õpilased ja õpetajad asusid ruume õppetööks korda seadma. 2o. novembriks suudeti korda seada kaheksa klassiruumi ja koolis alustati tegelikku õppetööd. Tunnid olid ainult kaks korda nädalas, igas klassis kolm tundi korraga. Töö köikidele klassidele iga päev algas alles 3o.novembril.[2]

Tingimused õppetöö läbiviimiseks olid väga rasked. Koolis oli 1944.aasta novembris 23 klassikomplekti 656 õpilasega.[3] Töö toimus kahes vahetuses, kusjuures vanemad klassid olid koolis hommikul, nooremad aga õhtupoolikul.[4] Koolimajas ei töötanud veevärk, polnud elektrit. Tunnid said toimuda ainult päevavalgel, sellepärast oli igas klassis vaid kolm õppetundi päevas. Esimene vahetus oli koolis kella 1o-12.2o-ni, teine vahetus kella 13-15.2o-ni. Tunni pikkuseks oli nelikümmend minutit.[5]

Koolil oli suuri raskusi vajaliku inventari muretsemisega. Isegi koolipingid tuli laenata teistest

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, su.12, l.8.
2 Samas, sü.12, l.8.
3 Samas, sü.4, l.8.
4 Samas, l.6.
5 Samas, l.8.

koolidest.[1] Klassiruumid olid nii külmad, et õpilased istusid tunnis mantlites ja peakatetes.

Normaalset õppetööd takistas ruumikitsikus. Koolimaja remontimiseks vajalikke ehitusmaterjale oli sõjajärgsetes tingimustes väga raske hankida. Köikide töödega ei suutnud kool ise toime tulla, kvalifitseeritud tööjõudu oli aga vähe.

Sooja toitu õpilastele anda ei olnud samuti võimalik, sest puudusid vajalikud toidunõud ja küte ning kooli köök oli kasutamiskõlbmatu.[2] Ei olnud võimalusi isegi sooja teed keeta ja õpilaste toitlustamise küsimus lahendati nii, et neile määratud norm - 5o grammi leiba ja 1o grammi suhkrut päevas - anti terve kuu eest korraga kätte.[3]

Elektrivalgustuseta ja kütmata koolimajas ei saanud normaalselt töötada ka õpilaste isetegevusringid. Õppenõukogu otsustas nende asutamise edasi lükata, kuni ruumide suhtes avanevad paremad võimalused.[4] Köige esimesena hakkas tegutsema spordiring, mille asutamiskoosolek toimus juba 16.detsembril 1944.a. Ringi juhatusse valiti Evi Tähiste, Astrid Terasmaa, Ingeborg Ernstson, Eha Müür ja Helju Koppa.[5] 1945.aasta veebru-

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.14, l.51.
[2] Samas, sü.4, l.7.
[3] Samas, sü.6, l.253.
[4] Samas, sü.4, l.3o.
[5] Samas, sü.6, l.99.

aris oli koolis olemas kirjanduse- ja kunstiring, mille neljas sektsioonis oli 159 õpilast, kuid valgustuse ja ruumide puudusel ei saanud mainitud ring tegutseda. Spordiringi sektsioonidest toimus tegevus samuti ainult võrkpalli- ja suusatamissektsioonis.[1] Kuna oma kooli saali ei saanud kasutada, toimusid treeningtunnid teiste koolide võimlates.

Summade puudusel oli sisustamata kooli punanurk, saal, riietusruum, arstituba ja köök olid taastamata tööjõu ja materjalide puuduse tõttu. Mõningat toetust ja abi sai kool oma šeffidelt. 1944/45. õppeaastal määrati kooli šeffideks jalanõudetööstus "Ühendus", Tartu Kommunaalosakond ja Tartu Tarbijate Kooperatiiv.[2]

1944/45. õppeaasta esimene poolaasta jäi Tartu II Keskkoolis väga lühikeseks, sest pidev õppetöö toimus põhiliselt detsembrikuus ja siiski poole koormusega. Palju aega kulus klassi teadmiste taseme määramiseks ja ühtlustamiseks, sest õpilased olid tulnud erinevatest koolidest ja suurel osal neist olid teadmistes suured lüngad. Kuna paljudel õpilastel olid koolitunnistused söjakeerises kaduma läinud, tuli neil sooritada järeleksameid, et õigustada oma õppimist antud klassis.

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.6, l.188.
[2] Samas, sü. 5,l.85; sü.6, l.179.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Kõige selle tagajärjeks oli see, et poolaasta lõpul ei saadud kõikides õppeainetes hindeid välja panna.[1]

Kooli õpetajate kaader komplekteeriti 1944.aasta sügisel põhiliselt uuesti. Endistest Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumi õpetajatest töötasid koolis vaid üksikud õpetajad nagu Marta Karu, Vanda Juhansoo, Elisabeth Rijel ja õppealajuhataja Alviine Viikov. Kooli direktoriks 1944/45.õppeaastal oli Leida Peiker.[2]

Raskustele vaatamata kool siiski tegutses ja aegamööda muutusid ka töötingimused paremaks. Esimese sõjajärgse õppeaasta töötulemused ei olnud töesti kuigi hiilgavad, kuid seda vabandavad väga rasked tingimused, milles kool oli pidanud töötama. Klassikursuse lõpetas 77,2% õpilastest, klassikursust kordama jäeti 9,7% ja järeleksamid määrati 13,1% õpilastest. Seejuures oli õppeedukus klasside kaupa küllaltki köikuv. Kõige kõrgem õppeedukus oli XI, II ja I klassis - vastavalt 99%, 85,7% ja 85,3%. Kõige madalam oli see aga kaheksandates klassides - ainult 59,1%.[3]

1.juulil 1945.aastal anti küpsustunnistused esimesele sõjajärgsele lennule, kuuekümne seitsmele abiturien-

---

1 ENSV TLRRA, f. 353, nim.1, sü.4, l.4o.
2 Samas, l.1.
3 Samas, sü.6, l.32o.

dile.[1]

Õppeaasta oli lõppenud, ees ootas suvine koolivaheaeg. Kooli juures oli suve jooksul vaja ära teha hulk tööd. Koolimaja ise vajas kapitaalremonti, kooliõu korrastamist ja hädasti oli vaja uut inventari klassiruumidesse ja õppekabinettidesse. Kõike seda ei suudetudki suve jooksul ära teha. Koolimaja remont jätkus veel kogu järgmise õppeaasta kestel. 1946.aasta veebruaris valgendati kuus klassiruumi, märtsis remonditi ja valgendati teise korruse jalutusruum ning keldrikorrusel asuv riietehoiuruum jne.[2] 1945.aasta märtsis hakkas kool saama ka elektrivoolu.[3]

Ruumipuudusest küll veel päris üle ei saadud, kuid töötingimused olid siiski hoopis paremad kui eelmise õppeaasta alguses.

Soov keskharidust omandada oli söjajärgsetele rasketele majandusoludele vaatamata nii suur, et keskkoolid ei suutnud köiki soovijaid vastu võtta. Tartu II Keskkoolis avati 1945/46.õppeaastal neli kaheksandat klassi,kuhu võeti 173 õpilast, kuid sellele vaatamata tuli veel 82 avaldust ruumipuuduse töttu tagasi lükata.[4]

Klassides oli üle neljakümne õpilase ja see hakkas

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.12, l.39.
[2] Samas, sü.14, l.36,43.
[3] Samas, sü.12, l.8.
[4] Samas, sü.12, l.56, 47.

juba õppetöö edukat läbiviimist takistama. Suurema arvu klassikomplektide avamist piiras asjaolu, et 1945/46. õppeaastast alates paiknes Viljandi tn.3 veel üks teine kool - ruume tuli jagada Tartu III Keskkooliga.[1] Samal õppeaastal tuli Tartu II Keskkooli ka uus direktor - Alide Amandus (Velliste).[2]

1945/46. õppeaastal tuli koolil võidelda veel küllaltki suurte raskustega. Esimese poolaasta aruandes märgiti, et õppeabinõud olid vaevalt rahuldavad, puudusid kabinettide sisseseaded ja vajalikud kemikaalid. Õppekavad suudeti siiski üldiselt läbi võtta sellele vaatamata, et üksikutes ainetes, eriti vanemates klassides, tuli täita eelmise õppeaasta lünki. Koolil oli sel õppeaastal Tartu asutuste ja ettevõtete seas viis šeffi. Mõned neist toetasid kooli hästi, enamus oli kahjuks vaid vormiliselt šeflusvahekorras.[3]

Paranes olukord õpilaste toitlustamise osas. Neile hakati andma koolis sooja einet. Siin aitas energiliselt kaasa lastevanemate komitee, mis loodi õppeaasta algul. Korjanduste ja pidude sissetulekutest organiseeriti lastevanemate komitee rahaline fond 14 ooo rubla suuruses summas.[4] Osa sellest summast määrati õpilaste toitlustamiskulude katteks, vajaduse korral anti puudustkanna-

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.13, l.1.
[2] Samas, sü.5, l.291.
[3] Samas, sü.14, l.95.
[4] Samas, l.1o5.

tavatele õpilastele ühekordset toetust jne.

Kooli igapäevases elus tõusis esikohale võitlus õppeedukuse tõstmise eest, sest suurematest majanduslikest raskustest oli juba üle saadud. Õpetajad korraldasid õppetöös mahajäänutele järelaitamistunde, need õpilased, kellel oli palju puudulikke hindeid, anti klassi tublimate šefluse alla.

Küpsuseksamid läksid koolis edukalt. 1946.aasta kevadel lõpetas kooli 64 abiturienti ja üks ekstern.[1]

2. Õ p p e - j a k a s v a t u s t ö ö 194o-ndate a a s t a t e t e i s e l p o o l e l

Tartu II Keskkool oli õpilaste arvu poolest üks suuremaid linna koole, kuid 194o-ndate aastate teisel poolel suurenes õpilaste arv veelgi. 1946/47.õppeaasta oktoobris oli koolis 8o6 õpilast ja 31 õpetajat.[2] Seejuures oli keskkooli osa tunduvalt suurem, sest mittetäieliku keskkooli osas (I-VII klass) paralleelklasse ei olnud, v.a. 1944/45. õppeaastal, mil oli avatud kaks seitsmendat klassi.[3] 1946/47.õppeaastal avati mittetäielikus keskkoolis uuesti paralleelklassid - I^b ja III^b.[4] Selline olukord püsis ainult ühe aasta ning

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.12, l.134.
[2] Samas, sü.14, l.118, 116.
[3] Samas, sü.4, l.8.
[4] Samas, sü.2o, l.6.

järgmisel sügisel saadeti osa I-VII klasside õpilasi ruumipuuduse tõttu teistesse Tartu linna mittetäielikkudesse keskkoolidesse.[1] Kool jäi töötama kahekümne klassikomplektiga, millest kolmteist olid keskkooli osas.[2]

Õppeedukus oli koolis endiselt probleemiks number üks. 1946/47. õppeaasta teise õppeveerandi lõpul oli üheteistkümnendates klassides kolmteist õpilast, kellel oli üle nelja puuduliku hinde. Õppenõukogu otsustas need abituriendid koolist välja heita, kui kuu aja jooksul pole märgata hinnete paranemist. II Keskkool oli õppeedukuse poolest Tartu koolide hulgas eelviimasel kohal.[3]

Paistab siiski, et viimaste klasside õpilased võtsid end kokku ja tegid kevadel pingsalt tööd, sest eksamitele lubatud 72 abiturienti said kõik ka küpsustunnistused.[4] Kõige suurem oli lõpetajate arv 1950.aasta kevadel - 108.[5] Nende hulgast esitati üksteist abiturienti kuld- või hõbemedali saamiseks.[6]

Kui abituriendid püüdsid kooli head nime kõrgel hoida, siis kooli õppeedukuse üldise tasemega ei saanud kuidagi rahule jääda. Näiteks oli see 1948/49.õ.-a. esi-

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.66, l.2.
2 Samas, l.10-11.
3 Samas, sü.20, l.37,39.
4 Samas, l.96.
5 Samas, sü.159, l.86.
6 Samas, l.84.

mesel õppeveerandil 63,2% ja teisel veerandil 71,2%.[1] Õpilaste hooletuse ja andetuse kõrval pidasid õpetajad sellise madala taseme põhjuseks ka liiga ulatuslikke õppeprogramme, mis jätsid vähe aega kordamiseks, sobivate õpikute puudumist mõnes ained ja olemasolevate õpikute mittevastavust õpilaste vanuselistele iseärasustele, eriti vene keele õpikute osas. Ebasoodsat mõju avaldas ka kooli õpetajate kaadri suur voolavus. 1947.aasta maikuus sai kool endale jällegi uue direktori - Karl Loogi.[2] 1950.a. määrati uueks õppealajuhatajaks A.Viikovi asemele Liis Kajara.[3]

Tartu II Keskkoolis peeti spordist lugu, kuigi selle harrastamiseks polnud tingimused esialgu kuigi soodsad. Kooli spordiväljak oli täiesti kasutamiskõlbmatu. 1946.aasta septembris alustati spordiväljaku taastamist ja korrastamist. Seda tehti ühiskondlikus korras, pärast koolitundide lõppu. Iga klass pidi taastama temale väljamõõdetud osa staadionist.[4] Spordiväljaku korrastustööd jätkusid veel 1947.aasta kevadelgi.[5]

Staadioni valmimisega said kooli sportlased treeninguteks hoopis paremad tingimused kui varem. Tartu linna koolinoorte spartakiaadidel esinesid kooli kergejõustiklased, suusatajad ja võrkpallurid väga edukalt.

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.159, l.9.
2 Samas, sü.20, l.84.
3 Samas, sü.159, l.90.
4 Samas, sü.20, l.12.
5 Samas, l.85.

Traditsiooniks muutus kooli iga-aastane talispordipäev.[1] Tartu II Keskkooli õpilane Elga Mark kuulus Eesti NSV suusatajate koondvõistkonda ja käis 1947.aasta märtsis Sverdlovskis NSV Liidu koolinoorte meistrivõistlustel.[2] Kindlasti tuli kooli sportlasteperele kasuks see, et 1948.aastal hakkas TRÜ Spordiklubi Tartu II Keskkooli šefiks.[3]

Arvuka spordikollektiivi kõrval tegutses koolis rida õpilasringe, näiteks naturalistide ring, muusikaring, kunstiring, kirjandusring, näitering, poliitring, vene keele ring.[4]

Isetegevusringid sisustasid koolipidude, aktuste ning kultuurhommikute eeskavasid ja üksikud ringid andsid aeg-ajalt ka iseseisvalt pidusid. 1949.aastal organiseeriti koolis rahvakunstiõhtu, mille ajal toimus kunstiringi tööde näitus.[5] Kooli naiskoor võttis osa 1947.aasta üldlaulupeost Tallinnas.[6]

14.oktoobril pühitseb kool oma aastapäeva. Selle tähistamiseks korraldatakse igal aastal suur aastapäevapidu.

Paremad isetegevuslased esinesid ka väljaspool kooli - koolinoorte isetegevusolümpiaadidel, teistes

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.159, l.1o.
2 Samas, sü.42, l.1o.
3 Samas, sü.67, l.115.
4 Samas,sü.99, l.19.
5 Samas, sü.159, l.1o.
6 Samas, sü.43, l.32.

koolides korraldatud söprusõhtutel jne. 195o.aastal korraldati Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva tähistamiseks söprusõhtu Tartu IV Keskkooliga (vene õppekeelega kool).[1] Tähtpäevade ja pühade puhul viidi isetegevuskontserdi nõol külakosti kooli šeffidele.1949. aastal astus kool šeflusvahekorda kolhoosiga "Ühine Jõud".[2] Sama aasta maipühade eelõhtul nähti ette külaskäik sellesse kolhoosi, kusjuures sõitma pidi grupp kooli isetegevuslasi.[3]

Isetegevusringide kõrval töötasid mõned aineringid, kus asjast huvitatud õpilased said oma teadmisi täiendada. 1949/5o.õppeaastal oli neid ringe neli: naturalistide ring, kirjandusring, vene keele ring ja keemiaring.195o. aastal andis Tartu Riikliku Ülikooli anorgaanilise keemia kateeder oma nõusoleku selleks, et kateedri juures olev keemiaring võtab Tartu II Keskkooli keemiaringi oma šefluse alla. Kooli keemiaringi otsesteks hooldajateks olid III kursuse üliõpilased Tullio Ilomets ja Viive Kull.[4]

194o-ndate aastate lõpuks oli kool sõjajärgsetest majanduslikest raskustest üle saanud, õppe- ja kasvatustööd sai nüüd teostada kõigiti rahuldavates tingimustes.

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.159, l.93.
[2] Samas, sü.93, l.28.
[3] Samas, sü.159, l.74.
[4] Samas, sü.118, l.41.

3. Pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni loomine koolis

1944.aasta sügisel alustas kool oma tegevust väga rasketes tingimustes. Peamiseks mureks oli koolimaja remontimine, õppevahendite muretsemine ja teised niisugused küsimused, kuid selle kõrval tõsteti kohe üles ka pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni loomine koolis. See oli päris keeruline ülesanne ja kogemusi selle ülesande lahendamiseks polnud peaaegu üldse. Juba 1944.aasta novembris määrati õpetaja Parvei pioneeriorganisatsiooni ja õpetaja Kiho kommunistlike noorte abistajaks, leiti ka pioneerijuht, kuid seni polnud koolis veel kumbagi organisatsiooni. Novembri lõpus oodati kooli organisaatorit sm.Jolanda Rammi, kellelt loodeti saada pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni kohta informatsiooni ja kirjandust.[1]

Pioneeriorganisatsiooni loomine sai teoks 1944.aasta detsembrikuus. 7.detsembril toimus III-VIII klasside õpilaste üldkoosolek, kus selgitati pioneeriorganisatsiooni tegevuse põhimõtteid.[2] 11.detsembril kuulati õppenõukogus pioneerijuhi aruannet. Koolis oli siis üheksa pioneeri. Pärast üldkoosolekut oli nende tegevus elavamaks muutunud.[3] Esimeseks pioneerijuhiks oli sama kooli IX[a] klassi õpilane

---

[1] ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353,nim.1, sü.4, l.1o.

[2] Samas, l.61.

[3] Samas, l.3o.

Linda Poots.[1] Selles suhtes oli Tartu II Keskkool paremas olukorras, sest enamuses koolidest ei olnud sel ajal veel üldse pioneerijuhti.

25.detsember oli kooli pioneeridele tähtsaks päevaks. Sel päeval andsid nad piduliku töötuse ja said endile kaelarätikud.[2] Vähesele arvule ja rasketele tingimustele vaatamata tegutsesid pioneerid aktiivselt. Neil oli koolimajas oma tuba, kus nad koondusi pidasid. Sinna oli organiseeritud ka lugemislaud.[3]

Pioneeride arv kasvas pidevalt. 1945.aasta märtsis oli koolis kolm pioneerisalka.[4] Tartu II Keskkooli pioneerimalevale anti Nõukogude Liidu kangelase Arnold Mere nimi.

Koondustel õpiti pioneeririvi, loeti raamatuid,õpiti morsetähestikku, tutvuti Lenini elulooga jne. Kooli pioneeriorganisatsioon andis välja seinalehte "Leninlik Noorus".[5] Pioneeriorganisatsiooni tööplaanid olid väga tihedad, võiks öelda, et isegi liiga üle paisutatud. Näiteks 1945.aasta märtsikuu tööplaanis oli kakskümmend kolm mitmesugust üritust: rühma- ja salgakoosolekud, kirjandusõhtu, söjalise õpiringi koosolekud, seinalehe väljaandmine jne.[6]

---

[1] ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353, nim.1, sü.4, l.46.

[2] Samas, l.39.

[3] Samas, l.43.

[4] Samas, l.77-78.

[5] Samas, l.61-62.

[6] Samas, l.77-78.

Vanempioneerijuht Linda Poots korraldas pioneeridele huvitavaid ekskursioone. Ühel 1946.aasta oktoobripäeval käidi zooloogiamuuseumis. Lastele meeldis seal väga. Alles pioneerijuhi lubaduse peale, et sellesse huvitavate loomade ja lindude maailma tullakse veel teinekordki, oldi nõus lahkuma.[1]

Pioneerid viisid läbi ka suuremaid üritusi, näiteks andsid nad nooremate klasside maiaktuse kava, organiseerisid kultuurhommikuid.[2]

Maleva 1946.a. oktoobrikuu tööplaani võeti sõjas langenud punaarmeelaste perekondade abistamine.

16.oktoobril käidi abistamas pioneer Maie Kuke perekonda. Otsustati tegutseda salaja, et üllatus seda suurem oleks. Asjast teadis ainult Maie ise, kelle käest saadi ka kuurivõti.

Puud kanti kuurist välja, saeti pooleks, löhuti ja viidi kuuri uude riita tagasi. Väiksemad pioneerid hakkasid aeda korrastama ja tomatikeppe kokku koguma. Kui pimedaks läks, oli kuuris kõrge virn peenekslõhutud puid, virnal aga plakat: "Siin töötasid pioneerid."[3]

Pioneeritöös esines esialgu mitmeid raskusi. Kõik pioneerid ei suhtunud oma töösse tõsiselt, osa klasse oli pioneeritööst kõrvale jäänud, samuti puudus pioneeride

---

1 "Säde" nr.2o, 24.okt.1946.

2 ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353, nim.1, sü.12, l.6, sü.4, l.99.

3 "Säde" nr.23, 14.nov.1946.

abiline ja juht - komsomoliorganisatsioon.[1]

Komsomoliorganisatsiooni loomisel tuli võidelda tunduvalt suuremate takistustega kui pioneeriorganisatsiooni asutamisel. Klassijuhatajate ja direktori veenmistele ja selgitustööle vaatamata ei leidunud esialgu ühtegi õpilast, kes oleks soovinud komsomoli astuda. Enamus vabandas end sellega, et komsomoli astumine toob kaasa palju lisakohustusi ja see takistavat edukat õppimist. Oli teada, et küllalt paljudes kodudes vanemad ei luba lastel pioneeriks või komnooreks astuda. Mõnigi kord näisid õpetajad ise oma liigses agaruses unustavat, et pioneeriks või komnooreks astutakse vabatahtlikult ja hakkasid õpilasi selleks sundima. Sellega saavutati hoopis vastupidiseid tulemusi. 1948.aastal oli VIII^{c} klassi klassijuhatajal ideelis-poliitilise kasvatustöö läbiviimisel raskusi sellepärast,et need õpilased, kes olid tulnud I Mittetäielikust Keskkoolist, olid seal terve klassiga pioneerid, sest klassijuhataja oli rahvasaadik ja terve klass pidi kuuluma pioneeriorganisatsiooni. Õpilastel kujunes arvamus, et sellesse organisatsiooni kuulumine on kohustuslik ja see töukas neid sellest eemale. Kulus hulk aega, enne kui sellist suhtumist suudeti muuta.[2]

Kool taotles endale komsorgi määramist, kuid seda

---

[1] ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353, nim.1, sü. 4, l.61-62.

[2] Samas, sü.66, l.52.

soovi ei suudetud esialgu täita. Komsorg E.Hiiemäe tuli kooli alles 1945.aasta märtsis. 13.märtsil võttis ta esmakordselt osa õppenõukogu koosolekust ning tutvustas õpetajatele ÜLKNÜ põhikirja.[1]

Komsomoliorganisatsiooni loomise küsimus ei olnud aga veel lahendatud. 1945.aasta maikuu alguses oli koolis ainult üks kommunistlik noor - pioneerijuht Linda Poots. Kandidaatideks olid kaheksanda klassi õpilased Koidu Roonurm ja Aino Roomets.[2]

Õpetajad selgitasid õppenõukogus, et õpilased ei taha komsomoli astuda ega enne kevadisi eksameid endale uusi kohustusi võtta. Komsorg saadi hilja, tal oli vähe pedagoogilisi kogemusi ning ta töötas kahes koolis korraga. Õpetajatel aga oli vähe aega tema abistamiseks. Mõned õpetajad olid arvamusel, et kui algorganisatsioon juba sel kevadel luua, kujuneks see liiga nõrgaks.[3]

Komsomoliorganisatsioon loodi Tartu II Keskkoolis siiski juba 1945.aasta maikuus. Esialgu kuulus sellesse kaheksa liiget. Algorgi sekretäriks valiti kaheksanda klassi õpilane Lilian Silberman. Tööplaani võeti kolm punkti: 1) korralikult eksamid sooritada, 2) anda kooli lõpuaktuseks välja üks seinalehe number, 3) uute liikmete

---

1 ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353,nim.1, sü.4, l.8o.

2 Samas, sü.12, l.7.

3 Samas, sü.12, l.1-2.

juurdetõmbamine.[1]

Kommunistlike noorte arv kasvas edaspidigi väga aeglaselt . Kahe aasta pärast, 1946/47.õppeaasta lõpul, oli koolis 18 komnoort.[2] Mõnes klassis ei olnud ühtegi kommunistlikku noort.

Rahul ei saanud olla ka pioneeriorganisatsiooni sisulise tööga. 1948.aastal oli koolis 26o pioneeriealist. Neist kuulus pioneeride ridadesse 67 õpilast.[3] Pioneerijuhid ei seisnud oma ülesannete kõrgusel.Mis tehti, toimus peamiselt õpetajate ja klassijuhatajate juhtimisel.[4] 1947.aastal lõpetas kooli kauaaegne ja oma töös väga tubli vanempioneerijuht Linda Poots üheteistkümnenda klassi.[5] Pärast tema lahkumist vahetusid koolis kolme aasta jooksul kuus vanempioneerijuhti. On selge, et niisuguses olukorras ei saagi pioneeritöös häid tulemusi olla.

1948/49. õppeaastal kommunistlike noorte arv koolis mõnevõrra kasvas. 1949.a. aprillis kuulus komsomoli ridadesse 4o õpilast. Üldiselt oli nende mõju koolis väike. Eesrindlikke õpilasi oli nende seas kahjuks vähe.[6] Üks tublimaid oli komsomoliorganisatsiooni sekretär Mall

---

1 ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353, nim.1, sü.12, l.18.

2 Samas, sü.14, l.119.

3 Samas, sü.66, l.79.

4 Samas.

5 Samas, sü.42, l.114.

6 Samas, sü.159, l.19-2o.

Rubel, kes 1950.aastal lõpetas kooli hõbemedaliga.[1]

Komsomoli- ja pioneeriorganisatsiooni töö parandamine ja ridade juurdekasvu küsimus jäi ka järgnevatel aastatel kooli ideoloogilise kasvatustöö üheks põhiprobleemiks.

4. Õppe- ja klassiväline töö 1950-ndatel aastatel

1950-ndate aastate algul jätkas kool võitlust paremate tulemuste eest õppe- ja kasvatustöös. Silmapaistvad edusammud sel alal jäid küll veel tulemata, kuid koolis oli rida väga tublisid pedagooge, kes saavutasid oma töös häid tulemusi. 1951. ja 1952. aastal avaldati Tartu Linna TSN TK Haridusosakonna juhataja käskkirjaga tänu ja kiitust õpetajatele V.Otsingule, L.Kajarale, V.Rehemale, E.Rijelile.[2]

Üheks edukat õppetööd takistavaks asjaoluks oli endiselt ruumikitsikus. Kool jagas oma ruume Tartu III Keskkooliga. Kujunes isegi selline olukord, kus igal klassil polnud oma klassiruumigi. 1950/51.ö.-a.esimesel õppepoolaastal oli "rändavaks" klassiks VIII^{a}, teisel poolaastal jäi selleks aga VIII^{c} klass. VIII^{b} ruumiks määrati lauluklass.[3]

---

[1] ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f.353, nim.1, sü.159, l.87.

[2] Samas, sü.158, l.16,31,116.

[3] Samas, sü.159, l.104.

Järgmisel õppeaastal ei muutunud olukord lahedamaks, vaid hoopis vastupidi - klasside arv suurenes veelgi kahe võrra, samuti ka III Keskkoolis, mille töttu kool oli ruumide poolest halvemas olukorras kui eelmisel aastal. Õppetöös halvemini edasijõudvad õpilased vajasid konsultatsioone ja järeleaitamistunde, kuid selleks vajalike ruumide leidmine oli lausa lahendamatuks probleemiks.[1]

Raskustele vaatamata oli koolis küllalt palju õpilasi, kellele kool võis uhke olla. Igal aastal leidus lõpetajate seas terve rida tütarlapsi, keda autasustati väga heade tulemuste eest õppetöös medalitega. 1951.a. kevadel anti medalid kuuele lõpetajale.[2] 1953.a. kevadel saavutati sel alal isegi omamoodi rekordtulemus - 91 abituriendi seast esitati kuldmedaliga autasustamiseks viis ja hõbemedaliga autasustamiseks kaheksa õpilast.[3]

1951/52. õppeaastast toimus teatav muudatus võõrkeelte õpetamise osas. Kui varem õpetati võõrkeeltena inglise ja saksa keelt, siis nüüd hakati ühes viiendas klassis õpetama ka prantsuse keelt.[4]

Üsna huvitavalt kulges klassiväline töö. Häid tulemusi saavutati spordialal.1951.a. määrati Tartu II Kesk-

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.159, l.148.
2 Samas, sü.158, l.54.
3 Samas, sü.24o, l.36-37.
4 Samas, sü.158, l.93.

kooli õpilane Maie Vija ENSV koondvõistkonna koosseisu kergejõustikus, 1952.a. sügisel võtsid õpilased Tennen ja Pehk meie vabariigi ujumisvõistkonna koosseisus osa Tbilisis peetud Gruusia NSV-Eesti NSV matškohtumisest.[1]

1954.aasta kevadel said kooli sportlased hakkama eriti toreda saavutusega. ENSV varakevadistel kergejõustiku korrespondentsvõistlustel võideti tütarlaste vanemas vanuseklassis esikoht ja rändauhind toodi oma kooli.[2] Sel ajal õppisid juba Tartu II Keskkoolis Aili Pakosta, Valve Lüütsepp, Astrid Lindeberg jt., kes hiljem said tuntuks paljudele spordisõpradele kaugel väljaspool meie koduvabariigi piire.

Oma teadmisi, huvisid ja energiat võisid õpilased rakendada isetegevus- ning aineringides. 1952/53. õppeaastal tegutses neid koolis tervelt kümme: astronoomia ja geofüüsika ring (juhendaja õp. Hallimäe), vene keele ring (õp. Aben ja Schmidt), muusikaring (õp.Isat), kunstiring (õp. Juhansoo), kirjandusring (õp. Vau), naturalistide ring (õp. Kivisalu), keemiaring (õp. Kaasik), näitering (õp. Üts, J.), ajalooring (õp. Tiido) ja "Osavate Käte" ring (õp. Rehema).[3] Aineringides tegutsesid põhiliselt vanemate klasside õpilased. Hulk nooremaid õpilasi leidis oma huvidele rakendust Tartu Pioneeride Maja

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.158, l.34; sü.21o, l.17.
[2] Samas, sü.268, l.115.
[3] Samas, sü.239, l.3o-31.

ringides.

Sügiseti käis koolipere kolhoose abistamas. Töötati Tartu ja Elva rajooni kolhoosides. Abiks oldi peedikoristamisel, kartulivõtmisel, teraviljakoristamisel ja -masindamisel.

1952.aasta septembri- ja oktoobrikuu jooksul töötasid kooli õpetajad ja õpilased välja 9o9 tööpäeva.[1] Sügistöödest võtsid osa ainult vanemate klasside õpilased alates VIII klassist. Töö oli küllaltki raske, eriti külmade ja vihmaste ilmadega. Osa õpilastest ei olnud sellega harjunud, neile tundus töö olevat igav ja ebameeldiv. Sellepärast esines töös hooletust ja õpetajatele vastuhakkamisi. Nii mõnegi õpilase käitumist tuli hiljem arutada õppenõukogus. Sügisesed kolhoosisõidud mõjusid ka õppetööd segavalt. Paremaks ja õpilastele sobivamaks vormiks said suvised kolhoosilaagrid, mida hakati korraldama mõned aastad hiljem.

1953.a. läks Tartu III Keskkool oma hoonesse Puiestee tänavas. Tartu II Keskkooli ruume hakkas õhtuti kasutama Tartu II Töölisnoorte Keskkool, 1957.a. alates aga Tartu I Töölisnoorte Keskkool.[2]

1952/53. õppeaastal saavutas kool õppetöös märgatavat edu. Juba aastaid oli kooli keskmine õppeedukus olnud

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.184, l.81.
2 ENSV TLRRA, f.2o, nim.1, sü.157, l.123,116.

tublisti alla 8o%, olles Tartu keskkoolide seas üks halvemaid. Sel aastal aga tõusis see teisel õppeveerandil 8o,78%-ni ja kolmandal õppeveerandil oli 8o,53%. Kahjuks oli see tõus ajutine. Näiteks järgmise õppeaasta teisel veerandil langes õppeedukus uuesti 72,1%-ni.[1]

Õppeedukus oli klasside kaupa väga kõikuv. Üksikud klassid saavutasid isegi väga häid tulemusi, kuid "murelasteks" olid igal aastal kaheksandad klassid. Üleminek keskkooli oli ilmselt liiga järsk, erinevatest koolidest tulnud õpilaste teadmiste tase aga väga ebaühtlane. Traditsiooniliseks kujunes ka kõige suurem puudulike hinnete arv matemaatikas, vene keeles ja eesti keeles.

1954/55. õppeaastal toimus koolis põhjalik ümberkorraldus - sellest õppeaastast alates muudeti kool segakooliks. Linna koolivõrk kujundati ümber. Iga kooli alla kuulusid kindla rajooni õpilased. Koolivõrgu ümberkujundamise tõttu suunati osa Tartu II Keskkooli õpilasi teistesse koolidesse ja osa teiste koolide õpilasi Tartu II Keskkooli. Põhiliselt toimus selline "vahetus" Tartu I ja V Keskkooliga, mis seni olid olnud poistekoolid. Tartu V Keskkooli läks 159 tütarlast, I keskkooli 124, teistesse koolidesse aga tunduvalt vähem.[2]

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.24o, l.66.
[2] Samas, sü.271, l.23-26.

Selliste "vahetuste" juures tekkis küllaltki teravaid probleeme. Tuli ette ka niisugust asja, et koolid püüdsid võimalikult rohkem "raskeid" õpilasi mujale saata. Tartu II Keskkooli VI klassi oli saadetud üksteist teiseks aastaks klassikursust kordama jäetud ja ka järeleksamitega klassikursuse lõpetanud poissi - kokku oli neid 16 - , kes enamikus ei kuulunudki II Keskkooli rajooni.[1]

Segakooli organiseerimine muutis algul tunduvalt tavalist kooliatmosfääri. See mõju oli erinevates klassides muidugi erinev ega avaldunud nooremates ja vanemates klassides sugugi mitte ühtemoodi.Üldiselt hoidusid poisid ja tüdrukud omaette,nende vahel valitses teatav võõrastus ja vahel isegi vaen.Nooremate klassi-de poisid käitusid esialgu tüdrukute suhtes ulakalt ja lausa toorelt.Klassijuhatajad pidid sellepärast pal-jusid õpilaskodusid külastama.[2] Vanemates klassides aga kiputi edvistama.Neis klassides,kus tüdrukuid roh-kem oli,püüdsid nad oma võimu maksma panna,valitseval positsioonil püsida.Selline olukord kujunes näiteks VIII^{d} klassis.[3]

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.270,
[2] Samas, l.17.
[3] Samas.

Igasuguseid distsipliinirikkumisi esines sagedamini kui tavaliselt. Rohkem paistsid selles osas silma just poisid. X[a] klassis olid tüdrukud algul tagasihoidlikumad, kuid siis hakkasid poiste korrarikkumistele kaasa lööma, kusjuures süüdlasi väga üksmeelselt varjati.[1]

Korra jaluleseadmise pärast pidid õpetajad palju vaeva nägema. Rohkem kui varem pöörduti distsipliiniküsimuste asjus direktori poole. Mõned õpetajad arvasid pessimistlikult, et nad ei saagi õpilastega hakkama ja kippusid mõnikord kaebama õpilase juuresolekul, mis muidugi ei mõju hästi õpetaja autoriteedile.[2]

Aegamööda hakkas koolielu tavalistesse rööbastesse minema. "Kasvuraskused" aga andsid end õppetöös tunda. Esimese veerandi lõpul ei olnud põhjust röömustamiseks. Õppeedukus oli halb - kooli keskmine 67%.[3] See oli madalam kui kunagi varem esimesel veerandil. Eriti palju puudulikke oli muidugi põhiainetes - eesti keeles, matemaatikas ja vene keeles. VII klassis oli õppeedukus ainult 5o%.[4] Suuremalt osalt oli see distsiplineerimatuse ja hooletu töössesuhtumise tulemus.

Õpetajad püüdsid teha köik mis võimalik, et olukorda parandada. Köige olulisem oli tugevate klassikollektiivide

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.27o, l.18.
2 Samas, l.35.
3 Samas, l.36.
4 Samas, l.35.

loomine. Siis on kergem võidelda ka distsipliinirikkujate vastu. Need pingutused andsid tulemusi. Teise õppeveerandi lõpuks puudulike hinnetega õpilaste arv vähenes. Kooli keskmine õppeedukus tõusis 72,5%-ni.[1] Õppeaasta lõpul jäi see tase enam-vähem endiseks - 71,9%.[2]

1955.a. kevadel juhtus suur ebaõnnestumine küpsuseksamitel. Geomeetria-trigonomeetria kirjalikul eksamil kukkus läbi 32 ja vene keele kirjalikul eksamil 13 abiturienti.[3] Ilmselt oli õpilaste ettevalmistus neis ainetes liiga pinnapealne. Haridusministeerium andis loa järeleksamite sooritamiseks enne tähtaega. Eksamid toimusid 18. ja 2o.juulil. Geomeetria-trigonomeetria järeleksamile ilmus 31 abiturienti, kellest 26 sooritasid eksami edukalt. Vene keele järeleksamil olid vastavad arvud 12 ja 9.[4]

Sellele ebaõnnestumisele vaatamata lõpetas neli abiturienti kooli hõbemedaliga.[5]

Suvel töötas Tartu II Keskkooli juures pioneeride linnalaager.[6] Suur osa õpilasi peab ühel või teisel põhjusel viibima ka suvevaheajal linnas. Linnalaagris oli võimalus veeta oma suvist vaba aega sihitu ringihulkumise ja logelemise asemel sisukamalt ja huvitavamalt.

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.27o, l.53.
2 Samas, f.2o, nim.1, sü.196, l.6.
3 Samas, f.353, nim.1, sü.3oo, l.18.
4 Samas.
5 Samas, l.19.
6 Samas, sü.299, l.2.

1955.a. septembris määrati haigestunud K.Loogi asemele direktoriks H.Palamets. Uuel direktoril tuli vastu võtta kool, mis õppeedukuse suhtes ei olnud just kiiduväärt kuulsuses. Esimesel õppeveerandil langes õppeedukus veel madalamale kui eelmisel aastal, alles nooremates klassides 62,7% ja vanemas astmes ainult 48,6%.[1] Kooli keskmine - 55%. Eriti madal oli keskmine õppeedukus VIII klassides (34,6%).[2]

Millest oli siis selline olukord põhjustatud? Õpetajad olid hinded välja pannud õiglaselt, ilma liberaalitsemiseta. Küsimuse arutamisel õppenõukogus töid õpetajad esile ka rea majanduslikku laadi põhjusi: koolis oli kapitaalremont veel lõpetamata, ruumid kütmata, kooli inventar ei vastanud nõuetele. Koolile polnud viimaste aastate jooksul määratud nimetamisväärseid summasid õppeinventari muretsemiseks.[3] Soovidajätmisi oli õpetajate töös. Mõnes aines oli õpilasi liiga vähe küsitletud. Edaspidiseks seati eesmärgiks õpilaste teadmistes olevad lüngad ja puuduliku õppeedukuse põhjused õigeaegselt välja selgitada ning asuda kohe nende likvideerimisele, parandada küsitlemise metoodikat, panna õpilased loovalt mõtlema, saavutada, et kõik õpilased paneksid tähele ja kriitiliselt hindaksid kaasõpilaste vastuseid.[4]

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.3oo, l.3o,33.
2 Samas, l.31.
3 Samas, l.36.
4 Samas, l.35.

Võitlus õppeedukuse tõstmise ja distsipliini parandamise eest ei jäänud tulemusteta. Teise veerandi lõpuks õppeedukus tõusis märgatavalt. Kooli materiaalne baas täienes, saadi juurde füüsikaalaseid õppevahendeid, Oma 63%-lise õppeedukusega jäi kool siiski veel viimasele kohale Tartu koolide seas.[1]

Klassivälise töö osas oli kool edukam kui õppetöös. 1956.a. kevadel pandi alus toredale traditsioonile - ülekoolilistele võõrkeelte õhtutele. Mõtte algatajaks olid kooli kommunistlikud noored eesotsas Lehte Hainsaluga. Esimene õhtu sai teoks 1956.a märtsis. Ettekanded olid saksa-, inglise-, prantsuse- ja ladinakeelsed. Uus algatus õnnestus ja meeldis nii õpilasperele kui ka arvukatele külalistele.[2] Huvi saksa keele õppimise vastu oli tõstnud saksa üliõpilase Karl-Heinz Lebentrau külaskäik kooli. K.H.Lebentrau, kes õppis Leningradi Riiklikus Ülikoolis, oli palutud esinema pidulikule õhtule ülikooli aulas ülemaailmse noorsoopäeva puhul. Kohtumisel Tartu üliõpilastega rääkis ta saksa noorte elust ja tegevusest, nende võitlusest ühendatud demokraatliku Saksamaa eest.[3] 12.novembril 1955.a. esines ta Tartu II Keskkoolis kultuurhommikul ja vestles pärast seda XI^{c}, X^{c} ja X^{d} klassi õpilastega.[4]

Direktor H.Palametsa initsiatiivil asutati 1955/56.

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.3oo, l.51.

2 T II KKA, Tartu II Keskkooli Võõrkeelte Klubi Kroonika.

3 "Edasi" nr.197, 12.nov.1955.

4 H.Palametsa 1955/56.ö.-a. jooksva töö planeerimise kaustikust.

õppeaastal ühiskonnateaduste ring, mis peagi kujunes üheks kõige populaarsemaks ringiks koolis. Ring korraldas terve rea koosolekuid-kohtumisõhtuid sarjast "Maailma maadest ja rahvastest". Neil koosolekutel võeti vaatluse alla mitmete maade ajaloo-, kultuuri- ja keeleprobleemid. Tutvuti Hiinaga, Prantsusmaaga, Ungariga, Soomega, Araabia maadega. Nende maade rahvastest, ajaloost ja kultuurist jutustasid õpilastele TRÜ õppejõud P.Nurmekund, K.Kann, P.Palmeos, H.Rätsep jt.

Ringil oli teatav koodulooline kallak, peeti ka kohalikule ajaloole pühendatud üldkoosolekuid.

Ühiskonnateaduste ring korraldas veel viktoriine ja könevõistlusi, andis välja välklehte ja hiljem kord õppeveerandis ka raadiolehte "Söna ja teoga".

Ringi liikmete arv oli 30-40, kuid huvitavamatest üritustest võttis sageli osa üle 70 õpilase.

Esimesena vabariigis hakkas ühiskonnateaduste ringi juures tegutsema pedagoogika sektsioon. Kõigepealt tegid noored pedagoogikahuvilised läbi kuuetunnilise teoreetilise õppuse, seejärel kuulati 3-4 tundi I-IV klassides ja pärast seda andsid nad juba ise mõned tunnid II, III või IV klassis. Asjast huvitatuid oli algul 30-40 X ja XI klassi õpilast, iseseisvate tundide andmiseni jõudsid 10-15. Mõned neist kujunesid päris tublideks abiõpetajateks, näiteks Reet Rubel, ühiskonnateaduste ringi president Mart Rümmel jt. Nad asendasid puuduvate õpetajate tunde, neid võeti kevadel

kaasa ekskursioonidele. Hiljem valisid umbes pooled neist endale pedagoogi elukutse.[1]

Õppeaasta lõpetati veidi halvemate tulemustega kui eelmisel kevadel, kuid lõpuklassid olid tublid - kümme abiturienti esitati medali saamiseks. Nende seas lõpetas kooli hõbemedaliga ka meie tuntud poeet Lehte Hainsalu.[2]

1956/57. õppeaastaga alustas kool oma 5o.tegevusaastat. Selle väljapaistva juubeli väärikaks tähistamiseks hakati õige varakult ettevalmistusi tegema. Kaasa tõmmati õpilaskond, lastevanemate komitee ja vilistlaskogu. Vilistlastest tegutsesid eriti aktiivselt kooli esimese lennu lõpetajad Liidia Palm ja Helmi Ottas. Helmi Ottas on üks neist, kes Ostrovi gümnaasiumi juures 1914.a. küpsuseksamid sooritas.

Kooli 5o.aastapäeva tähistati kahe piduliku aktusega (noorematele klassidele ja keskkoolile) 13.oktoobril Eesti Põllumajanduse Akadeemia aulas. Juubeli puhul kinkis lastevanemate komitee koolile lipu, mis sellel aktusel lastevanemate komitee esimehe sm.Eltermanni poolt pidulikult koolile üle anti.

Aktusel oli aukülaliseks kooli esimene õppealajuhataja Antonie Epler, üks esimesi naiskooliõpetajaid Eestis.

Õhtul peeti koolimajas suur juubelipidu isetegevuskontserdi ja tantsuga, järgmisel päeval aga toimus vilist-

---

[1] Vestlusest H.Palametsaga.

[2] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.3oo, l.9o.

laste kohviõhtu, millel viibis umbes sada inimest.

Kuuldavasti tähistati seda sündmust ka Rootsis vilistlaste-emigrantide poolt, kuid vildaka informatsiooni tõttu - nagu oleks koolimaja sõjas hävinud ja kooli polegi enam - kujunes see rohkem endise kooli mälestamiseks. Tegelikult hävis sõjapäevil Riia ja Kalevi tn. nurgal asunud tütarlastegümnaasiumi hoone.[1]

1956.a. septembris alustas tegevust ühiskonnateaduste ringi esperantosektsioon. Seda hakkas juhendama sm.R.Haabvere. Esimene koosolek 12.septembril "Mis on esperanto?" meelitas kohale 12o-13o õpilast.[2] Õppuste käigus langes osa ebajärjekindlamaid muidugi välja.

Direktori aktiivsel kaasaaitamisel seati koolis 1956/57. õppeaastal sisse raadiosõlm. Raadiostuudio tööd hakkas juhtima õpetaja J.Mitt. Kooli radiofitseerimisel ja stuudio lõplikul väljaehitamisel tegid suure töö ära õpilased ise. Toimetajad, diktorid, operaatorid ja pildilehe toimetajad, s.t. terve raadiokomitee valitakse õpilaste endi hulgast.

Esimene saade "läks eetrisse" 14.jaan. 1957.a. Sellest ajast peale hakati regulaarselt andma kaks saadet nädalas.[3]

Tartu II Keskkool on aastate jooksul silma paistnud võõrkeelte õpetamise hea taseme poolest. Suurt tähelepanu

---

1 Vestlusest H.Palametsaga.

2 H.Palametsa 1956/57.ö.-a. jooksva töö planeerimise kaustikust.

3 Vestlusest J.Mitiga.

laste kohviõhtu, millel viibis umbes sada inimest.

Kuuldavasti tähistati seda sündmust ka Rootsis vilistlaste-emigrantide poolt, kuid vildaka informatsiooni tõttu - nagu oleks koolimaja sõjas hävinud ja kooli polegi enam - kujunes see rohkem endise kooli mälestamiseks. Tegelikult hävis sõjapäevil Riia ja Kalevi tn. nurgal asunud tütarlastegümnaasiumi hoone.[1]

1956.a. septembris alustas tegevust ühiskonnateaduste ringi esperantosektsioon. Seda hakkas juhendama sm.R.Haabvere. Esimene koosolek 12.septembril "Mis on esperanto?" meelitas kohale 12o-13o õpilast.[2] Õppuste käigus langes osa ebajärjekindlamaid muidugi välja.

Direktori aktiivsel kaasaaitamisel seati koolis 1956/57. õppeaastal sisse raadiosõlm. Raadiostuudio tööd hakkas juhtima õpetaja J.Mitt. Kooli radiofitseerimisel ja stuudio lõplikul väljaehitamisel tegid suure töö ära õpilased ise. Toimetajad, diktorid, operaatorid ja pildilehe toimetajad, s.t. terve raadiokomitee valitakse õpilaste endi hulgast.

Esimene saade "läks eetrisse" 14.jaan. 1957.a. Sellest ajast peale hakati regulaarselt andma kaks saadet nädalas.[3]

Tartu II Keskkool on aastate jooksul silma paistnud võõrkeelte õpetamise hea taseme poolest. Suurt tähelepanu

---

1 Vestlusest H.Palametsaga.

2 H.Palametsa 1956/57.ö.-a. jooksva töö planeerimise kaustikust.

3 Vestlusest J.Mitiga.

Kooli esperantistide grupp sm. Haabvere juhtimisel
1956/57 õ.-a. sügissemestril

Kooli raadiostuudios 1957. a.

on pööratud ka õpilaste internatsionaalse kasvatuse küsimusele. Seda eesmärki teenis 1957.a. kevadel korraldatud suur rahvaste sõpruse õhtu. Õpilased esitasid sellel õhtul laule ja deklamatsioone peaaegu kahekümnes keeles.[1]

Õpilaste suvepuhkuse veetmise küsimus on üsna olulise tähtsusega. Hea on, kui see möödub huvitavalt ja kasulikult. 1957.a. kevadel hakati Tartu II Keskkoolis organiseerima suvepuhkuse veetmise uut vormi - kolhoosilaagrit. 16. aprillil käisid õpetajad Lia Paaver ja Jaan Mitt tolleaegse Elva rajooni Hellenurme kolhoosis, et kooli kolhoosilaagri tingimustes kokku leppida. Kolhoosi esimees sm.Joonas lubas lahkelt õpilasi suvel vastu võtta. Maikuus käidi veel kord kokkulepet kinnitamas ja lepiti kokku, et korteriks antakse õpilastele üks klassituba kohalikus koolimajas. Kolhoosi juhatus kohustus õpilastele tehtud normipäeva eest tasu maksma produktides, samuti leidma õpilaste jaoks jõukohast tööd. Iga vahetus pidi kestma 2 nädalat.

Esimene vahetus kolhoosilaagris algas 17.juunil. Kolhoosi söitsid õpetajad Mitt ja Paaver ning üheksa õpilast - põhiliselt VIII ja IX klassist.

Tüdrukute tööks sai kapsataimede istutamine, kuna "poistelüli pidas rasket võitlust ohakatega".[2] Hiljem asusid ka tüdrukud linapõldu ohakatest puhastama. Tööst vabal ajal jalutati, käidi jões suplemas ja Ilumäel kiikumas.

---

[1] T II KKA, Tartu II Keskkooli Võõrkeelte Klubi kroonika.
[2] Samas, Kolhoosilaagri kroonikast.

22.juunil pidasid laagrilised Ilumäel jaanituld. Õhtu kujunes väga lõbusaks.

Õpilased võtsid käsile veel ühe toreda asja. Kohalikelt elanikelt kuuldi, et Hellenurme surnuaial asub akadeemik Aleksander Middendorffi haud. See otsiti üles ja tehti korda, hauaplats kruusatati, samuti hauaplatsi juurde viiv teerada. Järgmiste vahetuste poole pöörduti üleskutsega jätkata tööd akadeemik Middendorffi ja tema poja, tuntud ornitoloogi Ernst Middendorffi matusepaiga korrastamisel. 1.juulil söitis esimene vahetus linna tagasi.

Teises vahetuses oli ainult naispere - kaheksa X^b klassi tüdrukut. Kapsaistutamise asemel oli nüüd õpilaste tööks väetisekülvamine, ohakatorkimine ja maisiköplamine. Ilusa ilmaga löödi kaasa ka heinateol. Suursündmuseks teise vahetuse elus oli veskijärve allalaskmine, sest siis said köik "töelisest röövpüügist" osa võtta.

Kolmandasse vahetusse söitis kaksteist õpilast. Paistab, et kolhoosilaager hakkas meeldima, sest nende seas oli ka neli "veterani" - esimeses vahetuses olnud õpilast. Tüdrukute tööks jäi endiselt köplamine, kuid poisid olid väga rahul, kui neile vahel "mehisemat" tööd anti, näiteks vilja kottidesse laadida. Köik olid rahul, kui said vahelduseks heina teha.

Viimane - neljas vahetus - oli köige väikesearvulisem - kuus tüdrukut ja õpetaja I.Vuks.[1] Osavõtjad jäid kolhoo-

[1] T II KKA, Kolhoosilaagri kroonikast.

Sõit kolhoosilaagrisse läheb lahti!
Paremal - õp. J. Mitt

Kolhoosilaagris Hellenurmes 1957. a.

silaagriga rahule ja võeti nõuks järgmisel suvel jällegi Hellenurmes laager organiseerida. Oma tubli tööga pälvisid õpilased kolhoosi juhatuse tunnustuse. Suviste kolhoosilaagrite korraldamise osas ei olnud II keskkool ainuke. Samal ajal hakati suvelaagreid organiseerima ka teiste Tartu keskkoolide poolt. Igal koolil kujunes laagrikohaks kindel kolhoos. Tartu I Keskkooli kolhoosilaager oli Tartu rajooni "Tuleviku" kolhoosis, 1957.a. asutatud Tartu VIII Keskkooli õpilased aga töötasid suviti Võrtsjärve ääres "Võimsa Jõu" kolhoosis. Kolhoosilaagrite õnnestumine või ebaõnnestumine olenes suurel määral kogu ürituse organiseerimise tasemest - nii kooli kui ka kolhoosi poolt. Kui kolhoosi juhtkond suhtus õpilaste töösse ning laagri elu-olusse ükskõikselt ja hoolimatult, siis kadus ka lastel töölust. Kui aga agronoom ja brigadir otsisid õpilastele jõukohast ning vaheldusrikkamat tööd ja püüdsid teha kõik mis võimalik laagri heaks kordaminekuks, siis tuli arusaamatusi harva ette ning paljud õpilased käisid kolhoosilaagris kolmneli suve järjest.

1957/58. õppeaastal jätkas kooli pedagoogiline kollektiiv pingutusi õppe- ja kasvatustöö edasise paremustamise eest, klassivälise töö laiendamise ja sisukamaks muutmise eest, kooli materiaalse baasi tugevdamise eest.[1]

Distsipliini parandamiseks õppetundides ja vahetunnil

[1] T II KKA, 52.aasta. Kroonikalisi märkmeid ja ülestähendusi Tartu II Keskkooli tegevusest 1957/58. õppeaastal, l.2.

korraldati esimesel õppeveerandil, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40.aastapäeva eel uudne üritus - klassidevaheline distsipliinivõistlus. See korraldati ainult hommikusele vahetusele, s.t. V - XI klassid. Võistlus kujunes väga pingeliseks. Kõik eksimused koolikorra vastu pandi arvesse. Võistluse võitis X^{c} klass (klassijuhataja õp. J.Mitt).[1] Üritus õigustas end, kuna ta aitas kaasa distsipliini parandamisele nii tundides kui vahetundides.

Matemaatika, eesti keel ja vene keel on alati olnud õppeaineteks, mis õpilastele kõige suuremaid raskusi valmistavad. Just neis õppeainetes on puudulike hinnete arv olnud kõige suurem. Et tõsta õpilastes huvi nende põhiainete vastu ja innustada neid paremini õppima viidi VI-XI klassides esmakordselt läbi kolm ülekoolilist konkurssi: kirjandite kirjutamises eesti ja vene keeles ning matemaatiliste ülesannete lahendamises. Konkurssidel kõige paremini esinenud õpilasi premeeriti.[2] Konkursid täitsid oma eesmärgi, aidates kaasa parimate loovalt mõtlevate õpilaste väljaselgitamisele. Tööde hindamisel tuli ette ka meeldivaid üllatusi,mõned õpilased, kelle võimetest õpetajad olid seni olnud keskpärasel arvamisel, esinesid üle ootuste tublilt.

Hoolsate töötajatena ei näidanud õpilased end mitte ainult suvel kolhoosilaagris, vaid ka hiljem. 1957.aasta sügisel löödi käed külge Tartu Riikliku Ülikooli staadioni

---

[1] T II KKA, 52.aasta ..., 1.3.

[2] Samas, 1.4.

ehitustöödele, kui ülikool pöördus vastava abipalvega koolide poole. Peale selle aidati kaasa metsaistutamisel Tartu rajooni kolhoosides.

Sidemed Hellenurme kolhoosiga ei piirdunud ainult suvelaagri organiseerimisega. Kui kolhoos palus 1957.a. oktoobris koolilt abi kartulivõtmise kiiremaks lõpetamiseks, ei öelnud kool ära. Ekskursiooni- ja puhkepäevade arvel käis kolhoosis üle 15o õpilase, kes töötasid kokku välja 5o3 normipäeva. Kevadel käisid õpilased uuesti kolhoosis - abistati kartulite mahapanekul.[1]

Häid tulemusi saavutati õppeaasta jooksul klassivälises töös. Märgatavalt paremini kui eelmisel aastal tegutsesid aine- ja isetegevusringid. Eriti tuleks esile tõsta kirjandusringi tööd õpetaja J.Saare juhtimisel. Seal viidi läbi rida toredaid üritusi. Hästi õnnestusid A.H.Tammsaarele pühendatud kirjanduslik õhtu 1958.aasta jaanuaris. Ülevaate Tammsaare elust andis sm.Teder. Instseneeringud kirjaniku loomingust oli koostanud kirjandusringi hooldusõpetaja J.Saar. Lühikesest harjutamisest hoolimata õnnestus nende ettekandmine. Kõrtsistseen "Töe ja õiguse" I köitest IX^{c} klassi poiste ettekandes meeldis vaatajaile väga. Elevust tekitas ka kohvikustseen sama teose IV köite ainetel. Hästi esinesid õpilased Viir, Saluri, Lepik ja Mark. Õhtul viibisid külalistena teiste Tartu keskkoolide kirjandusringide liikmed.[2]

[1] T II KKA, 52.aasta ... , 1.4.

[2] "Edasi" nr.22 , 31.jaan. 1958.

Kevadisel koolivaheajal toimus kirjandusringi liikmete teatriekskursioon Tallinnasse, mis oli samuti igati õnnestunud üritus.

Suurimaks saavutuseks kirjandusringi tegevuses oli aga kolme kirjandusliku almanahhi väljaandmine õppeaasta jooksul. Juba kahe aasta jooksul oli kool välja andnud oma almanahhi "Kutsuv Rada". Seni oli ta ilmunud masinkirjas kolmes eksemplaris. 1957.aasta oktoobris ilmus masinkirjas paljundatuna almanahhi järjekordne 4. number.

Suursündmuseks kooli elus kujunes aga "Kutsuva Raja" nr.5 ilmumine maikuus - seekord trükituna, mahult 2,5 trükipoognat, tiraaźiga 1ooo eksemplari. See oli kogu vabariigi ulatuses teine trükimusta nägev koolialmanahh.[1] Samal aastal ilmusid trükitud õpilasväljaanded veel Tallinna N.V.Gogoli nim.21.Keskkoolil ning Tallinna 16. ja 1o. Keskkoolil.

Kuidas siis Tartu II Keskkoolis niikaugele jõuti? Kerge see muidugi ei olnud. Raha trükkimise eest pidi maksma kool ise. Vajalik summa saadi kokku vanapaberi müümisest. Igaüks, kes tahtis saada endale almanahhi, pidi tooma kolm kilogrammi vanapaberit.[2] Almanahhi-soovijaist puudust ei tulnud ja nii saadigi vajalik rahasumma kokku.

Almanahhi väljaandmine oli kogu kooliperet huvitav

---

[1] T II KKA, 52.aasta... , 1.6.
[2] Samas, 1.4o.

küsimus. Eriti olid sellest plaanist kaasahaaratud muidugi kirjandusringi liikmed. "Tunnetasime, et asjal oli eesmärk, mille poole püüda. Ja kui almanahh ilmus, tundsime end iseseisvatena ja tähtsatena."[1]

Ajakirjanduses anti "Kutsuvale Rajale" hea hinnang. Eriti tõsteti esile kooli vilistlase L.Hainsalu "Peol" (katkend poeemist "Kanarbik") ja Rein Saluri "Matsalu jutustusi", milles on pearõhk pandud looduse kirjeldamisele. Esseedest on suurima väärtusega V.Rajalo "Hugo Raudsepp Elvas". Esile tõsteti veel H.Lusti (VIII kl.) jutustust "Tuisk" ja E.Tari (IX kl.) jutustust "Mari-Liis". Almanahhi suurimaks väärtuseks oli aga ülevaate andmine koolis tehtavast kirjanduslikust tegevusest.[2]

Maikuus ilmus veel üks almanahh - Eesti NSV viie keskkooli ühine almanahh "Ühtuvad Teed". Selle väljaande koostajaks ja toimetajaks oli Tartu II Keskkooli kirjandusring. "Ühtuvad Teed" ilmus masinkirjas paljundatult kuues eksemplaris. Oma loomingut avaldasid selles Pärnu II, Viljandi II, Tallinna VII, Tallinna XVI ja Tartu II Keskkooli õpilased.[3] Oma kooli almanahhil on tähtis osa huvi äratamises kirjandusliku omaloomingu vastu ja õpilaste esteetilises kasvatamises.

1958.a. märtsis toimus väga huvitav Tartu I,II ja III Keskkooli poolt organiseeritud üritus - lavastatud kohtu-

---

[1] Vestlusest V.Viiruga.

[2] "Nõukogude Õpetaja" nr.25 , 21.juuni 1958.

[3] T II KKA, 52.aasta..., 1.6.

protsess Napoleoni üle. Selle protsessi süüdistavaks pooleks oli II Keskkool, kaitsjaks I Keskkool ja Napoleon pandi välja III Keskkooli poolt (õpilane Toivo Puhm). Kohtuprotsessi ettevalmistuse käigus tuli ühiskonnateaduste ringil kõvasti tööd teha.

Kohtuprotsess peeti 21.märtsil Tartu I Keskkooli saalis. Protsessi olid tulnud jälgima köikide Tartu keskkoolide vanemate klasside esindajad. "Prokurör" Mart Rümmel ja "advokaat" Ülo Ennok pidasid vaimukat võitlust, püüdes teineteist oma köneosavuse ning vägevate faktidega "nurka suruda". Publik elas köigele sellele kogu südamest kaasa ja hakkas alles lõpupoole veidi väsima, sest protsess kestis üle kuue tunni. Üritus tekitas linnas suurt kõmu ja osavõtjad ning pealtvaatajad mäletavad sellest ühte-teist veel praegugi.

Saavutusi oli teistegi ringide töös. Vene keele ringi tööst võtsid põhiliselt osa VIII ja IX klasside õpilased. Suuremaks ürituseks oli söprusõhtu organiseerimine Tartu linna vene koolidega - VI ja IV Keskkooliga. Õhtu toimus 19.aprillil 1958.a. ja sellest võttis osa peaaegu 5oo õpilast, neist 2oo külalist vene koolidest.[1] Köik ettekanded olid venekeelsed. Eeskava võeti soojalt vastu. Nõukogude patriotismi kasvatamise seisukohast oli see igati õnnestunud üritus.

[1] T II KKA, 52.aasta..., 1.6.

Kevadel, pärast koolitöö lõppu, korraldas vene keele ring õpetaja Mukossejeva juhtimisel ekskursiooni Leningradi, kust tuldi tagasi väga heade muljetega.[1]

Esmakordselt alustas sel õppeaastal tegevust geograafiaring, mille hooldusõpetajaks oli õp. Tubli. Ringi koosolekutel kuulati loenguid ja käidi ekskursioonidel. Esinema kutsuti TRÜ geograafiaosakonna üliõpilasi ning ekspeditsioonidest osavõtnud inimesi, kes oskasid oma tegevusest ja reisimuljetest huvitavalt vestelda.

Kooli isetegevuslased aitasid kaasa kõigi tähtpäevade ning koolipidude eeskavade sisustamisele. Sel õppeaastal laienes kooli isetegevuslaste pere veel ühe kollektiiviv võrra - asutati puhkpilliorkester . Seni koolil oma orkestrit polnud . Õpetaja Sulev Kaldi juhtimisel asus orkester hoolega harjutama ning 1.mail 1958.aastal võis kool minna demonstratsioonile juba oma orkestriga.[2] Orkester aitas kaasa ka aktuste läbiviimisel ja äratas õpilaskonnas huvi muusika vastu.

Muusikalise propaganda küsimustega tegeles samuti kooli raadiosõlm. Raadiosõlm õpetaja J.Miti üldjuhtimise all töötas väga edukalt. Põhilise osa tööst tegid õpilased ise. Õppeaasta jooksul anti 85 saadet.

Saavutuseks tuleb lugeda korraliku fonoteegi loomist raadiosõlme juurde. Õppeaasta lõpuks oli lindistatud juba 507 muusikapala. Siinjuures ollakse tänu võlgu ka lastevanemate komiteele, sest suur osa fonoteegist hangiti lastevanemate komitee abil. Fonoteegi materjale kasutavad

---

1 T II KKA , 52.aasta...,l.54.

2 Samas, l.6.

peale raadiosõlme ka laulmise ja eesti keele õpetajad oma õppetundide näitlikustamiseks.[1]

Kaks aastat tagasi oli koolis toimunud esimene vöörkeelte õhtu, mis õnnestus hästi. Traditsiooni jätkamiseks korraldati 1.märtsil 1958.aastal teine suur vöörkeelte õhtu. Selle ettevalmistamisest ja läbiviimisest võttis osa üle 160 õpilase. Kavas olid laulud, rahvaste tantsud, deklamatsioonid, instseneeringud. Kogu programm kanti ette vöörkeeltes - inglise, saksa, prantsuse ja isegi ladina keeles. Külalistena olid kohal NSV Liidus õppivad Saksa Demokraatliku Vabariigi üliõpilased ja Tartu Keskkoolide vöörkeelte õpetajad. Kogu õhtu toimus üldloosungi all "Sõpruse ja õnne eest!" Kõik ettekanded said suure menu osaliseks.[2]

Tartu II Keskkooli vöörkeelte õhtud tõestasid, et hea organiseerimise ja ettevalmistuse korral on kooliõpilased suutelised esinema vöörkeelsete ettekannetega küllaltki kõrgel tasemel. Teiste keskkoolide vöörkeelte õpetajatel oli siit üht-teist õppida ja eeskujuks võtta.

Kooli pedagoogilise kollektiivi initsiatiivil paranes ja muutus asjalikumaks koostöö lastevanemate komiteega ja šeffidega, kes osutasid koolile suurt abi majanduslikku laadi küsimuste lahendamisel. Mitmel korral võimaldas kooli šeff Tartu Metsatööstuskeskus koolile transporti,

[1] T II KKA, 52.aasta ..., 1.6-7.
[2] Samas, 1.5.

peale selle remontisid šefid ära koolile õppeotstarbeks antud veoauto. Teise šefiga - Tartu raudteesõlme veduridepooga - jäi šeflusvahekord kahjuks vaid vormiliseks. Raudteelased ei tundnud märkimisväärset huvi kooli abistamise vastu.[1]

Lastevanemate komitee osutas koolile abi ka õppekasvatustöös. Komitee liikmed külastasid üle kolmekümne korra õpilaste kodusid, et puudumiste põhjusi välja selgitada.[2]

Kooli materiaalse baasi tugevdamisel langes tööde raskuspunkt sel aastal väljapoole koolimaja ruume. Kõige tähtsamaks tööks oli uue autogaraaži ehitamine vana puukuuri asemele. Augusti lõpuks sai ehitus katuse alla ja uue õppeaasta alguseks lõpetati ka viimistlustööd. Garaaž koosnes kahest osast - üks ruum kahe veoauto jaoks ning eraldi ruum remonttöökoja tarvis.[3]

Milliseks kujunesid 1957/58.õppeaastal tulemused õppetöös? Pärast suvetööde ja järeleksamite sooritamist oli kooli keskmise õppeedukuse näitaja 80%. See oli küll tunduvalt rohkem kui eelmisel kevadel, kuid ometi jäi Tartu II Keskkool sellise näitajaga Tartu keskkoolide seas eelviimasele kohale, edestades ainult VIII Keskkooli.[4]

Kesisevõitu õppeedukuse peamisteks põhjusteks oli

---

[1] T II KKA, 52.aasta..., l.9.
[2] Samas.
[3] Samas, l.11.
[4] Samas, l.2.

Viks kooli lõpuklass 1958. a.

paljude õpilaste hooletu suhtumine õppetöösse, õpetajate vähene järjekindlus võitluses puudulike hinnete vastu, õppeprogrammide ülekoormatus, terav ruumipuudus koolis jne.[1]

1958.a.suvisel koolivaheajal sai teoks teine suvelaager Hellenurmes. Juuni- ja juulikuus viibis laagris kolmes vahetuses kokku seitse õpetajat ning üle neljakümne õpilase.[2]

Tööd tehti kuus tundi päevas ja ülejäänud aeg täideti kas "kollektiivsete üritustega või üksiklasena Elva jõe kaunitel kallastel looduse ilu nautides või Paisjärve lainetes keha karastades."[3]

Vaba aega püüti kasutada võimalikult sisukalt. Laagri kaunis ümbrus otse kutsus paadisõite tegema, Ilumäele kiikuma või Liivamäe kõrgelt kaldaveerult end Elva jõkke libistama. Laagrilistele jäid meelde väljasõidud kolhoosi autodel Pühajärvele, Elvasse noorte suvepäevadele ning Eesti-Soome maavõistlusele ujumises.[4]

Töö oli põhiliselt sama mis eelmisel suvel: kapsaistutamine, väetamine, köplamine, heinategu. Töötamise kohta kirjutati laagri kroonikasse üsna vastakaid arvamusi. Näiteks:

"Õhtupoolikul töötasime kapsataimi istutades. Töö

---

1 T II KKA, 52.aasta..., l.2.
2 Samas, l.4.
3 Samas, l.3o.
4 Samas, l.31.

edenes jõudsasti ja taimed kasvasid nagu lilled potis. Kell 19.oo tulime põllult koju. Kõik olid väsinud ja roidunud, kuid siiski kõlas toas lõbus laul."[1]

Kirjutati aga ka nii:

"Istutasime põllul kaalikataimi, kuid vihma hakkas sadama ja me pidime jätma töö pooleli... oli hea meel,et ei pidanud minema tööle, sest nii mõnelgi valutas selg ja sörmed olid hellad."[2]

Üksikutel nõrgematel õpilastel oli algul muidugi raske, kuid varsti harjuti ära ja tööpäeva lõpul ei jäänud enam ei selg ega käed haigeks.

Eelmise aasta eeskujul tehti nüüdki korda akadeemik A.Middendorffi haud. Tähistati veel teinegi kultuurilooliselt tähtis paik, nimelt Jakob Tamme kooliskäimise koht. Endise Kirepi koolimaja seinale kinnitati tahvel pealkirjaga: "Selles majas asus kool, kus XIX saj. 7o-ndatel aastatel õppis eesti kirjanik Jakob Tamm." Peale selle püstitati vastav teeviit 1 km kaugusele koolimajast.[3]

Kultuurilooliste paikade tähistamisel on Tartu II Keskkooli õpilased üldse üles näidanud kiiduväärset aktiivsust. 1958.a. kevadel asetasid X^{c} klassi õpilased tähised K.E.Söödi sünnikohta Tukil ja elukohta Ilmatsalus Kurvitsa talus. Võeti nõuks ära märkida ka maja Tartus Tähtvere

---

1 T II KKA, 52.aasta..., 1.3o.
2 Samas, 1.31.
3 Samas.

tn.5, kus K.E.Sööt elas oma elu viimased 18 aastat. Selle küsimuse lahendamiseks pöörduti Tartu Linna TSN TK poole. Täitevkomitee laskis valmistada marmorist mälestustahvli, mille avamine toimus 19.mail 1958.aastal.[1]

Õpilased löid suvel käed külge ka koolimaja juures teostatavatele töödele. Nende algatusel ja nende kätetöö-na sai uue õppeaasta alguseks valmis fotolaboratoorium. Selleks eraldati osa õpilaste duśiruumi röivistust. Vahe-sein tehti vahele, see kaeti kartongi ja valguskindla pa-beriga. Laboratoorium ei saanud kuigi suur, kuid siiski oli seal kolm töökohta praktiliste tööde läbiviimiseks.[2]

Kõige tähtsamaks osaks õppekasvatustöös järgmisel , 1958/59.õppeaastal oli NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastu võetud seaduse "Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ja rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest meie maal" loov rakendamine.

Kehtivate õppeprogrammide ja koolisüsteemi juures oli polütehniline õpetus tegelikult vördlemisi haletsusväärses olukorras. Praktiliste ainete õpetamine oli killustatud ja õppeaja kestel ei suutnud õpilased omandada vastavaid teadmisi ja oskusi vajalikul määral. Raskusi oli tööprak-tika õpetajate leidmisega, sest väike nädalatundide arv ei

---

[1] T II KKA, 52.aasta..., l.62.

[2] Samas, l.13.

pakkunud vastava ala spetsialistidele kuilaldast majandus-likku huvi.[1]

Senine polütehniline õpetus vajas ümberkorraldamist. Tartu linnas viidi tootmisõpetusele köige esimestena üle IV ja VII Keskkool.

1958/59.õppeaastast sai kool uue direktori. Seoses H.Palametsa siirdumisega TRÜ aspirantuuri määrati tema asemele direktoriks Tartu Pedagoogilise Kooli õppealajuhataja A.Juhkam.[2]

Õppeaasta algus hilines nädala võrra poliomüeliidi-epideemia tõttu. Sellepärast jäi ka esimene õppeveerand kaunis lühikeseks.

Esimese õppeveerandi töötulemused ei olnud just kiita. Nooremas osas (I-IV klassid) ei jõudnud 325 õpilasest rahuldavalt edasi 95. Eriti halb oli olukord IV klassides.[3]

Vanemas vahetuses (V-XI klassid) jõudsid rahuldavalt edasi ainult pooled. Teistest paremad olid abituuriumi klassid, kuid kaheksandates klassides oli mõnel õpilasel isegi kümme puudulikku hinnet.[4] Õppeedukuse tõstmiseks tuli kooli pedagoogilisel kollektiivil suuri jõupingutusi teha.

Eelmise õppeaasta eeskujul otsustati teise veerandi alguses korraldada klassidevaheline distsipliinivõistlus.

---

1 T II KKA, 52.aasta, 1.27.
2 Samas, Tartu Linna II Keskkooli 53.aasta.Materjale,märkmeid ja kroonikalisi ülestähendusi 1958/59.õppeaastast (leheküljed nummerdamata).
3 Samas, Pedagoogilise nõukogu koosolekute protokollid 1958/59.ö.-a., 1.5.
4 Samas, 1.6.

1958/59.õppeaastal äratati ellu veel üks hea traditsioon, mis juba peaaegu kümme aastat tagasi oli välja surnud. Jutt on nimelt isetegevuse ülevaatustest. Kooli komsomolikomitee algatusel otsustati sel õppeaastal läbi viia klassidevaheline kunstilise isetegevuse ja omaloomingu olümpiaad.

Esimesel õppeveerandil toimus olümpiaadi osas ainult ettevalmistav organisatsiooniline töö. Klassides valiti kultuurivolinikud ja koostati olümpiaadi juhend. Esinemine žürii ees pidi toimuma klasside kaupa kolmandal õppeveerandil. Igast klassist valiti samuti üks õpilane žürii liikmeks.[1] Klassides asuti hoolega esinemiseks ettevalmistusi tegema.

Teise veerandi lõpuks oli kooli keskmine õppeedukus 64,9%.[2] Kooli üldise tasemega võrreldes oli see üsna halb tulemus. Õppeedukuse küsimuse analüüsimisel pedagoogilises nõukogus avaldati arvamust, et põhiline viga peitub õpetajate töös. Äärmiselt range hindamisega ennast õigustada ei saanud, sest selle poolt ei rääkinud ülikooli sisseastumiseksamite tulemused.[3] Seni tehti ikka veel vähe individuaalset tööd õppetöös mahajääjatega. Üheks põhjuseks, mis seda täiel määral ei võimaldanud, oli ruumide ülekoormatus.

---

[1] T II KKA, 53.aasta... Pedag. nõukogu koosolekute protokollid, l.7-8.

[2] Samas, l.9.

[3] Samas, l.13.

Kolmandal õppeveerandil kujunes kogu koolipere meeli ärevil hoidvaks ürituseks klassidevahelise isetegevusolümpiaadi läbiviimine.

Osa võtsid sellest köik klassid, alates viiendatest. Hindamine toimus kahes jaos - V-VIII klassid ja IX-XI klassid.

Enam-vähem köik klassid olid esinemiseks tösiseid ettevalmistusi teinud. Žürii poolt paremateks tunnistatud ettekanded esitati ka olümpiaadi löppkontserdil. X^{b} klassi öpilased kandsid ette umbes tund aega kestva sönalismuusikalise lavastuse "Kalevipoja" ainetel. Selle stsenaariumi koostas ja lavastas öpilane Viktoria Viir, ka muusika, tantsuseaded ning dekoratsioonid olid öpilaste endi poolt. V.Viir meenutab: "Igal klassil kujuneb välja oma nägu, oma meeleolu. Meie klassi oli kokku juhtunud hulk tugevaid isetegevuslasi. Otsustasime välja minna sajaprotsendiliselt. Ja auahnus oli meil ka suur - tahtsime vöita. Kogu lavastuse ettevalmistamisega läks kaunis kiireks. Veel peaproovilgi asi logises. Möned kaotasid juba lootuse. Tegime samal päeval veel teise peaproovi - kell 12 öösel. Alles siis hakkasime arvama, et saame hakkama,et vöime minna žürii ette."

"Kalevipoeg" esitati suure menuga ka olümpiaadi löppkontserdil. Samal löppkontserdil kuulutati välja olümpiaadi vöitjad ja neid premeeriti raamatute ning maiustustega. Esikohale tulnud X^{b} ja VII klass said lisaks veel

tasuta ekskursiooni Emajõel. Üldvõitjale,X[b] klassile anti üle suur auhind - album.[1]

Olümpiaadi võis lugeda igati kordaläinuks. See üritus äratas õpilastes suuremat huvi isetegevuse vastu ning töi päevavalgele uusi talente.

Kunstilise isetegevuse kõrval sai uut hoogu ka teiste ringide töö. Kõige märkimisväärsemat tööd tegid kirjandusring ning ühiskonnateaduste ring. Teataval määral võis rääkida isegi kirjandusringi ja ühiskonnateaduste ringi omavahelisest "konkurentsist" korraldatavate ürituste ulatuse, tähtsuse ja huvitavuse osas.[2]

Kirjandusring jätkas tõhusat tööd õpilaste omaloomingu viljelemisel. Õppeaasta lõpul ilmus "Kutsuva Raja" 2.number. Kriitika andis Tartu II Keskkooli almanahhile väga hea hinnangu. ENSV Haridusministeeriumi ja ENSV Kirjanike Liidu otsusega tunnistati "Kutsuv Rada" esimese auhinna väärilisek.[3]

Huvitavaks traditsiooniks Tartu II Keskkoolis oli kujunenud võõrkeelte õhtute korraldamine. Just nende õhtute hea kordaminek sai aluseks võõrkeelte klubi asutamise mõttele. See mõte sai teoks 1959.a. 19.jaanuaril. Klubi tegevuse juhtloosungiks oli "Rahu ja rahvaste sõpruse eest!"[4]

Klubi avaõhtu peeti 18.aprillil. Hakati välja andma

---

1 T II KKA, 53.aasta...
2 Vestlusest V.Viiruga.
3 T II KKA, 53.aasta...
4 Samas, Tartu II Keskkooli Võõrkeelte Klubi kroonikast.

oma seinalehte.

Vöörkeelte Klubi vene, saksa, inglise ja prantsuse keele sektsioonidesse kuulus 1959.aastal umbes 7o liiget. Klubi esimeseks presidendiks valiti XI^{c} klassi õpilane Enn Markvart.[1]

Vöörkeelte õhtute korraldamine jäi nüüd klubi hooleks. Nende õhtute heas kordaminekus on suuri teeneid õpetaja Linda Kihol, kes selles asjas oli eestvedajaks ja otsis ka sobiva repertuaari. Vöörkeelte õhtutele oli iseloomulik veel see, et töeliste keelehuviliste (ega neid palju polnud) körval tömmati kaasa arvukalt neid, kes tundsid huvi mitte niivörd keelte kui lihtsalt isetegevuse enda vastu.[2]

Peale seinalehe väljaandmise peeti kirjavahetust rahvademokraatiamaade kooliöpilastega. Pöhiline töö toimus neljas sektsioonis. Viidi läbi ülekoolilisi vöistlusi parima hääldaja,parima tölkija ja praktilise keele valdaja väljaselgitamiseks. Köigist tähtsamatest sündmustest ja tegudest kirjutati Vöörkeelte Klubi kroonikas.

Esmakordselt pandi 1958/59.öppeaastal alus koolikinole. Öpetaja E.Suits ning öpilased Avo Astmäe, Vello Bakler, Evald Lillo, Ülo Suik ja Ülo Viller tegid läbi 4o-tunnilised kinomehaanikute kursused. Kool sai endale kitsasfilmiaparaadi "Ukraina", mai löpul veel "Školniku".

---

[1] Hiljem oli ülikooli tubli komsomoliaktivist, löpetas TRÜ Öigusteaduskonna 1965.aastal.

[2] Vestlusest V.Viiruga.

Nüüd võis kino käima panna ja oma kooli õpilastele filme näidata. Esimeseks Tartu filmilaenutuskontorilt saadud ja kooli saalis demonstreeritud filmiks oli "Lenin Oktoobris". Selle "esilinastus" toimus 18.veebruaril 1959.a.[1]

Kolmandast õppeveerandist kokkuvõtteid tehes võis märkida, et õppe- ja kasvatustöös oli saavutatud teatud edu. Õppeedukus oli paranenud. Nooremates klassides (I-IV) oli õppeedukus tõusnud igas klassis (keskmine - 77,2%).[2] Kool ei olnud sellel alal enam viimaste hulgas.

Töökasvatuse alal oli tähtsaks abinõuks üleminek õpilaste iseteenindamisele. Pärast tundide lõppemist koristasid õpilased ise oma klassiruumid - pesid põranda, pühkisid tolmu. Klassikorrapidajad kandsid vastutust selle eest, et ruumid oleksid igati korras.

Ühiskondlikult kasuliku töö osas oli esimeseks praktiliseks sammuks VI klassi poiste algatus katkise koolimööbli remontimiseks. Koolimaja keldrisse oli aja jooksul kogunenud hulk lagunenud toole. Õpilased otsustasid need ära parandada. Lühikese ajaga pandi hulk toole jälle jalule, kuid peagi selgus, et poiste töö kandis siiski vähe vilja, sest osa toole lagunes varsti uuesti.[3]

Hoopis tõsisema üleskutsega pöördusid õpilaskonna poole direktsioon ja ametiühingukomitee. Tehti julge ette-

---

[1] T II KKA, 53.aasta...

[2] Samas, Pedag. nõukogu protokollid, 1.15.

[3] Samas, 53.aasta...

panek - oma jõududega ehitada koolile tootmisõpetuseks vajalik tööpraktikahoone koos kasvuhoonega.

Ettevalmistuseks sellele suurele tööle oli ehitustrusti loomine 1958/59.a. talvel. Trusti eesmärgiks oli anda õpilastele teadmisi ja kogemusi lihtsamateks ehitustöödeks. Esimeseks praktiliseks tööks oli arstikabineti seinte krohvimine. Tööl käidi paar korda nädalas 2-3 tundi korraga.

Enne teisi said krohvimissaladused selgeks trusti "direktor" Tiit Kurik ja "meistrid" Juhan Tšernjuk ning Jüri Reismann. Praktikahoone ehitamisel said ehitustrusti liikmed juba oma töökogemusi jagada ja tegutsesid tööde juhendajatena.

Õppeaasta tulemustega võis enam-vähem rahule jääda. Kooli keskmiseks õppeedukuseks kujunes 78,1%.[1] Võrdluseks võib meelde tuletada, et esimese poolaasta lõpul oli see näitaja 13% võrra madalam. Kaks abiturienti - Lea Saar ja Merileid Saava lõpetasid kooli vastavalt kuld- ja hõbemedaliga.[2]

Suveks töötati välja nn. ühiskondlikult kasuliku töö õppeplaan, mis hakkas kehtima 25.maist. Kõik õpilased V klassist alates pidid tegema 18 tundi ühiskondlikult kasulikku tööd.[3]

---

[1] T II KKA, Pedag. nõukogu protokollid, l.13.
[2] Samas, l.28.
[3] Samas, l.27.

Peale tööpraktikahoone püstitamise jäi õpilaste kohustuseks oma klassiruumides sanitaarremondi tegemine.

Ehitusmaterjali oli varutud kogu talve jooksul. Seda saadi odava hinnaga "Vanemuise" varemete lammutamisel. Kevadeks oli kooli majandusõue kogutud üle 3o tuhande tellise, 15 kantmeetrit paekivi ja 3o kantmeetrit killustikku.

Hoone projekti valmistas lapsevanem insener H.Tari oma vabast ajast, n.ö. ühiskondliku töö korras, sest selle küsimuse lahendamine ametlike projekteerimisasutuste kaudu oleks liiga palju aega nõudnud.

Ehitustööga alustati 11.mail. Ja alustati igatahes kõrge tempoga, sest X ja XI klassi õpilased kaevasid alusmüüri süvendi valmis esimese tööpäeva jooksul.

Viimaseks koolipäevaks, 23.maiks, oldi niikaugel,et hoone nurgakivi võis pidulikult paigale asetada.

Juunikuu lõpuks oli uusehitusel alusmüür täielikult valmis ja keldri vaheseinad laotud. Suvevaheajaks tööd katkestati, et neid sügisel uuesti jätkata.[1]

Järgnevatel aastatel hakkas ka Tartu II Keskkool töötama tootmisõpetusliku keskkoolina.

195o-ndatel aastatel oli kool läbi teinud tunduva arengu. Mõningaid statistilisi andmeid annab selle kohta alljärgnev tabel:[2]

---

[1] T II KKA, 53.aasta...

[2] ENSV TLRRA, f.2o, nim.1, sü.32, l.1o1-1o6; sü.39,l.7,1o, 12; sü.1o5, l.8,12,13; sü.157, l.116,119,122; sü.187, l.4o,43,45; sü.215, l.33,36; sü.24o, l.8,9,11-13.

Tabel 6.

Aastad (1.I seis)	Õpilaste arv	Klassikomplektide arv	Õpetajate arv	Raamatute arv kooli raamatukogus
1950	564	17	33	5951
1951	641	18	35	6079
1952	709	20	34	6064
1953	778	21	38	6272
1954	839	23	48	7019
1955	852	24	52	7188
1956	830	24	55	7678
1957	955	28	58	7933
1958	894	26	56	7630
1959	840	25	52	6654

5. Kooli ühiskondlike organisatsioonide tegevusest 195o- ndatel aastatel

Kooli pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni read olid 195o-ndate aastate alguseks arvuliselt kasvanud, kuid nendes tehtava töö sisuline külg andis põhjust rahulolematuseks.

1951.a. kevadel revideeris kooli pioneeriorganisatsiooni tööd ELKNÜ Tartu Linnakomitee volinik sm.Voot. Kontrollimise tulemusena andis ta kogu tehtud tööle mitterahuldava hinnangu. Seejuures leiti, et just ideoloogilise töö tase ei ole vajalikul kõrgusel. Laste kasvatamist nõukogude patriotismi vaimus oli teostatud ebarahuldavalt. Sellisele järeldusele jõudis volinik toimepandud üritusi analüüsides. Vähe oli läbi viidud vestlusi Leninist, Stalinist ja

parteist, ÜLKNÜ-st, võitlusest rahu eest, stalinlikest suurehitustest. Külalisteks koondustele esinema ei olnud kutsutud meie eesrindlikke töötajaid, Suurest Isamaasõjast osavõtnuid jne.

Täiesti ebapiisavaks peeti seda, et pioneeriorganisatsiooni ridadesse kuulus ainult 58% pioneeriealistest õpilastest.[1] Teataval määral peitub selliste etteheidete taga tendents hinnata pioneeri- ja komsomolitööd ainult ridade juurdekasvu näitajate alusel.

Pioneeritöös esinevate puuduste pärast tehti etteheiteid ka kooli komsomolikomiteele, eelkõige selle ebapiisava kontrollimise ja juhendamise ning rühmajuhtide kaadri puuduliku komplekteerimise pärast.

Kuni märtsikuuni puudus kahel rühmal rühmajuht. Side rühmajuhtide ja vanempioneerijuhi vahel jäi nõrgaks, sellepärast viimane mõnigi kord polnud teadlik salkades ja koondustes läbiviidavate koonduste temaatikast ning ettevalmistuse käigust.

Komsomolikomitee koosolekul ei olnud seni kuulatud ühtegi pioneeritööga seoses olevat küsimust. Puudusid üritused rühmajuhtide õppuse ning töökogemuste vahetamise eesmärgil.

Õpetajatele tehti samuti etteheiteid passiivse suhtumise pärast pioneeritöösse. Nad ei olevat kaasa tõmmatud ürituste ettevalmistamisse, vaid ilmuvat koondustele

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, sü.159, l.118.

ainult pealtvaatajatena. Õpetajad ei pidavat arvestust pioneeride maja ja teiste koolivälistе ringide tööst osavõtvate pioneeride kohta.

Õppenõukogu, arutanud kooli seitsmeklassilise osa pioneeritööd ELKNÜ Tartu LK büroo otsuse valgusel, leidis, et nimetatud puudused pioneeritöös tegelikult leidsid aset vähemal määral kui otsuses oli esitatud.[1] Passiivses suhtumises oma klassi pioneeritöösse ei saanud süüdistada sugugi mitte kõiki õpetajaid. Samuti ei puudunud tööplaanidest õpilast nõukogude patriotismi vaimus kasvatavad üritused.

1951/52.õppeaastast tuli kooli uus vanempioneerijuht Linda Narbekova.[2]

Üheks suuremaks raskuseks pioneeritöös jäi endiselt rühmajuhtide leidmine. Rühmajuhtide teadmistest, algatusvõimest ja organiseerimisoskusest sõltub suurel määral kogu pioneerirühma töö edukus. Ükskõikne ja töösse vastutustundetult suhtuv rühmajuht toob aga kogu üritusele rohkem kahju kui kasu.

Tartu II Keskkool kippus õppeedukuse poolest teiste koolidega võrreldes väga tagasihoidlikele kohtadele jääma. Olukorra parandamiseks oleksid pioneeri- ja komsomoliorganisatsioon võinud üsna paljugi ära teha, kuid nende osa

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.159, l.118.

[2] Samas, sü.184, l.24.

õppeedukuse tõstmisel jäi nõrgaks.[1] Pioneeride kõige tähtsamaks kohustuseks on hästi õppida, kuid selle ülesande täitmist ei võtnud kaugeltki mitte kõik pioneerid oma südameasjaks. Palju puudulikke hindeid oli V ja VI klassi pioneeridel. Mõned pioneerid ei olnud teistele eeskujuks ka oma käitumise ja koolikorrast kinnipidamise poolest.

1953/54.õppeaastaks oli pioneeride arv koolis tunduvalt kasvanud. Pioneerimalevas oli 139 liiget, mis moodustab 7o% pioneeriealiste üldarvust.[2]

1953.a. 1.septembrist tuli kooli uus vanempioneerijuht Endla Hansen.[3] Vanempioneerijuhtide sagedane vahetus iga aasta-kahe tagant ei olnud kindlasti soodustavaks asjaoluks kooli pioneeritöös. Sm.Hansen oli Linda Pootsi järel teine vanempioneerijuht, kes jäi kooli pikemaks perioodiks. Tema juhtimisel viidi pioneerimalevas läbi huvitavaid ja meeldejäävaid üritusi.

3o.oktoobril 1954.aastal oli pioneeridel pidulik koosviibimine koos kooli komnoortega. Külas olid Korea ja Rumeenia kommunistlikud noored ja sm.Blumberg Tallinna Pioneeride Majast. Kohtumine oli väga huvitav. Külalised kinkisid mälestuseks oma pioneerimärke. Lõpuks lauldi koos sm.Blumbergi juhtimisel.[4]

---

1 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.24o, l.67.
2 Samas, l.66.
3 Samas, sü.237, l.5.
4 T II KKA, Tartu II KK pioneerimaleva päevik 1954/55.

30.novembril 1955.a. toimus pidulik koondus malevale Volodja Dubinini nime andmise puhul. Pioneerid uurisid hoolega Volodja Dubinini elulugu ning kujundasid pioneerituppa temale pühendatud nurga.

Kevadel, 14.märtsil toimus malevakoondus teemal "Kelleks saada". Selleks valmistuti varakult - õpiti ettekandeid, tutvuti elukutsetega, käidi ekskursioonidel. Sellel koondusel olid külalisteks dr. Linda Keres, üliõpilased, ehitustehnikumi ja medkooli õpilased.

Pioneerid õppisid mitmesuguseid pioneeritarkusi, korraldasid võistlusmänge, sooritasid eksameid pioneeriinstruktorite märkide saamiseks. Ei unustatud ka sportimist. 1.-6. veebruarini 1958.a. toimusid malevasisesed suusavõistlused "Pionerskaja Pravda" auhinnale. Osa pidid võtma kõik pioneerid. Läbida tuli noorematel tütarlastel 1 ja poistel 2 km, vanematel vastavalt 2 ja 3 km.

Kooli tšempionideks tulid nooremas vanuseklassis Valev Saviauk ja Piret Keres, vanemas rühmas aga Enn Lõhmus ja Reet Seppa.[1]

Toredaid üritusi korraldati ka pioneerirühmades. I rühmal oli 8.märtsil 1958.a. kohtumine kooli vilistlase Lehte Hainsaluga, kes jutustas pioneeridele oma lapsepõlvest, õpingutest ja oma loomingulistest plaanidest. Lõpuks esitas ta katkendeid luuletsüklist "Kaheksateist-

[1] T II KKA, Pioneerimaleva päevik 1957-1959.

kümnes sügis". Rühm valis L.Hainsalu oma aupioneeriks ja talle seoti kaela punane kaelarätt.[1]

1958.a. tuli kooli vanempioneerijuhiks Vaike Raup, kelle juhtimisel pioneeriorganisatsioon jätkas edukalt oma tegevust.

Kooli komsomoliorganisatsioon oli 195o-ndate aastate alguseks nii arvuliselt kui ka töökogemuste poolest kasvanud. 1953.a.sügisel oli koolis 162 komnoort.[2] See on nii eelnenud kui ka järgnevate aastatega võrreldes kõige kõrgem näitaja. 5o-ndate aastate jooksul võib märgata kommunistlike noorte arvu järkjärgulist vähenemist. Komnoorte ridade juurdekasv jäi väikeseks. Igal kevadel lõpetas kooli mitukümmend kommunistlikku noort, vastu võeti aga tunduvalt vähem, 1955/56.ö.-a. näiteks ainult 1o.[3] Ülevaate pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni suurusest annab järgmine tabel:[4]

Tabel 7.

Aastad	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
pioneeride arv (1.I seisuga)	153	135	116	1o3	93	1o4	124
komnoorte arv (1.I seisuga)	16o	162	119	94	68	56	6o

1953/54.õppeaastal valitud komsomolikomitee näitas

---

1 T II KKA, Pioneerimaleva päevik 1957-1959.

2 ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.24o, l.66.

3 Samas, sü.3oo, l.92.

4 ENSV TLRRA, f.2o, nim.1, sü.157, l.116; sü.187, l.4o; sü.215, l.33; sü.24o, l.8,9.

üles päris head töötahet. Pioneeride rühmajuhid olid määratud ja enamus neist töötas korralikult. Suuremaks läbiviidud üritуseks oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni puhul korraldatud temaatiline õhtu. IX[d] klass lavastas komsomoliõhtul näidendi "Leerikleit".[1] Komsomolikomitee andis välja karikatuurilehte, milles sarjati koolielus esinevaid väärnähtusi. Reas VIII ja IX klassides oli komsomol kujunenud klassi juhtivaks tuumikuks, kuid paljudes klassides olid komsomoligrupid veel nõrgad.

Tööplaani võeti küll hulk üritusi, kuid osa neist jäi ikka ühel või teisel põhjusel läbi viimata. Mõnikord kiputi tööplaanide koostamisel unustama, et komsomol on poliitiline organisatsioon. Põhiliselt võeti plaani meelelahutuslikku laadi üritusi - kino- ja näituste ühiskülastusi, loetud raamatute arutelusid.

Kooli revideerimisel haridusosakonna komisjoni poolt 1954.a. kevadel märgiti, et õpetajate töö kommunistlike noorte abistamisel on mitterahuldaval tasemel. Terve rida õpetajaid olid komsomolitöö suhtes passiivsed.[2] Pioneeri- ja komsomolitöö olukorda ei olnud pedagoogilises nõukogus kordagi arutatud.

Peale komsomolikomitee oli koolis olemas veel õpilaskomitee. Tegelikult oli õpilaskomitee fikseeritud ainult

---

[1] ENSV TLRRA, f.353, nim.1, sü.27o, l.38.
[2] Samas, f.2o, nim.1, sü.198, l.31.

paberil. Selle organi tegevus oli planeerimata, komitee liikmed töötasid köik alles esimest aastat ning neil puudusid sellel alal kogemused. Koostööd komsomolikomiteega ei olnud peaaegu üldse.[1] Õpilaskomitee tegevus vajas rohkem suunamist ja juhendamist.

Noored tundsid ka ise, et viimastel aastatel oli kooli komsomolitöö kandnud halluse ja igavuse pitserit. Ühteist tehti vaid sellepärast, et midagi pidi ju tegema.

1955/56.õppeaastal otsustas komsomolikomitee eesotsas Hille Körtsiga hakata töötama uut moodi, anda oma üritustele rohkem värskust ja nooruslikkust, püüda, et komsomoliüritused huvitaksid iga noort.[2]

Köigepealt rakendati ellu komsomolikomitee liikme Linnu Otto idee oma häälekandja asutamise kohta.

Ühel oktoobrihommikul ilmus ootamatult koridori seinale rohelisele lauapaberile kleebitud "Välk". Selle esimese numbri kirjutasid komitee liikmed, hiljem moodustati toimetus eesotsas Georg Grünbergiga.[3]

"Välk" hakkas ilmuma regulaarselt kaks korda nädalas. Juba esimeste numbritega omandas "Välk" õpilaskonnas laialdase populaarsuse, sest ta reageeris koolis esinevaile puudustele kiiresti ja tabavalt, propageeris komsomolitööd ja ringide huvitavamaid üritusi, avaldas lühisönumeid ja

---

1 ENSV TLRRA, f.2o, nim.1,sü.198, l.32.
2 T II KKA, 52.aasta..., l.74.
3 Samas, l.75.

möistatusi jooksva poliitika, teaduse ja tehnika valdkonnast. Välklehe kriitika kujunes tõhusaks relvaks. "Välgu" toimetuse töö suunamisele aitas palju kaasa direktor sm.H. Palamets. 1955/56. õppeaasta jooksul ilmus 57 "välku".

Esimeseks suuremaks ürituseks, millega komsomoliorganisatsioon astus koolipere ette, oli ÜLKNÜ 37.aastapäeva tähistamiseks esitatud montaaź "ÜLKNÜ võitlustee".

Sellele järgnes temaatiline õhtu NSV Liidu Konstitutsiooni päeval, millest kujunes omapärane komsomoli lõkkeõhtu.

Mainida tuleb ka tujuküllast maskeraadi, mis õnnestus hästi pärast seda, kui taolised üritused mitu aastat järjest olid läbi kukkunud.[1]

Komsomolikomitee agitbrigaad tegi kontsertmatku Laeva Metsapunkti, Ülenurme sovhoosi ja mujale.[2]

Ideelis-poliitilise töö alal viidi sisse samuti rida uuendusi. Loobuti ülekooliliste loengute pidamisest. Poliitloenguid hakati korraldama klasside komsomoligruppides. Välis- ja sisepoliitikast rääkis sõnas ja pildis kooli välkleht.

Ei unustatud ka pioneere. Tublimad komnoored olid rühmajuhtideks. Teistest paremini töötasid Maimu Muda ja Linnu Otto.[3]

---

[1] T II KKA, 52.aasta..., l.75.
[2] Samas, l.76.
[3] Samas.

Kooliõpilaste-kommunistlike noorte esimesel ülelinnalisel kokkutulekul 1957.a. kevadel saavutas Tartu II Keskkooli komsomolialgorganisatsioon esikoha. Preemiaks saadi 1500 rbl. ja õigus sõita vabariiklikule kommunistlike noorte kokkutulekule Käärikul.[1]

Seal saavutati üldjärjestuses 18.koht. "Hiilgav see polnud, kuid ega me väga kurvad olnudki," kirjutavad osavõtjad. "Õppida saime sellelt kokkutulekult väga palju. Kuid kõige tähtsam, mis on vaja sellistel matkadel, on üksmeel, söprus, seltsimehelikkus..."[2]

1958.a. sai kooli komsomolikomitee veel ühe preemia, nimelt ÜLKNÜ Keskkomitee 2500 rublalise preemia vanapaberi kogumisel üleliidulises ulatuses saavutatud väljapaistva koha eest. Eelmisel kevadel saadud preemiaga kokku oli komsomolikomitee käsutuses nüüd 5000 rbl. Mida selle summaga peale hakata? Ettepanekuid tehti nii- ja teistsuguseid, kuid lõpuks otsustati osta komsomoliorganisatsioonile komplekt matkavarustust - telke ja jalgrattaid ning ülejäänud summa eest korraldada tagasihoidlik teeõhtu. Hiljem kingiti kooli raadiosõlmele veel elektrigrammofon.[3]

Esmakordselt valiti komsomolikomitee 1958/59.õppeaastaks juba 1958.a. kevadel. Seni olid valimised peetud ikka sügiseti. Kevadel valitud komitee saab sügisel uue ja täie hooga tööle hakata ja sellega on võimalus "hoovõtmise"

---

1 T II KKA, 52.aasta..., 1.82.

2 Samas, 1.86.

3 "Edasi" nr.93, 13.mai 1958.

aega lühendada.[1]

Uue komitee esimeseks ülesandeks oli ettevalmistuste tegemine teiseks ülelinnaliseks kommunistlike noorte kokkutulekuks Värskas.

Talvel oli toimunud koolide komsomoliorganisatsioonide vahelise võistluse esimene voor, kus võeti arvesse isetegevuslaste esinemine. Hinnati ka kommunistlike noorte tööd pioneeridega, näitlikku agitatsiooni ja ühiskondlikku tööd. Selles esimeses voorus saavutas Tartu II Keskkool esikoha.

Värskas toimus siis viimane, otsustav etapp. Seal võisteldi spordis, maastikumängus, näidati osavust ja tarkust viktoriinis ning könevõistlusel. Üldkokkuvõttes suutis Tartu II Keskkooli komsomoliorganisatsioon korrata eelmise aasta saavutust - võideti esikoht.[2]

Huvitavat tegevust leidsid endale ka klasside komsomoligrupid. Eriti tuleks esile tösta X^{c} klassi (klassijuhataja J.Mitt). Tänuväärset tööd tehti meie kultuurilooliste paikade tähistamisel. 1958.a. kevadel pandi mälestustahvel luuletaja K.E.Söödi noorpõlvekodule, Kurvitsa talule Ilmatsalus.

Kord saadi teada, et Tartus elab pensionär Arnold Liiv, eesti kirjaniku ja ühiskonnategelase Jakob Liivi poeg ning Juhan Liivi vennapoeg. Klassi komsomoligrupp otsis ta üles

---

[1] T II KKA, 53.aasta...

[2] "Edasi", nr.97, 18.mai 1958.

Mälestustahvli asetamine K. E. Sööti noorpõlvenodule
Kurvitsa talus Ilmatsalus 1958. a.

X^c klassi auõpetaja Arnold Liiv oma klassi
õpilaste keskel

ja kutsus külla. Kohtumine vana pedagoogiga kujunes väga toredaks. Klass valis Arnold Liivi oma auõpetajaks.[1]

1958.aasta sügisel otsustas klass tähistada M.Härma sünnikohta Körvekülas. Tahvli ja teeviida valmistasid kooli töökojas Paul Rehema, Ülo Suik ja Ants Seim. Tahvli avamisele tuli õpilastega kaasa ka auõpetaja Arnold Liiv, kes jagas õpilastele oma mälestusi kohtumistest Miina Härmaga.[2]

1958.a. sügisel hakati valmistuma ÜLKNÜ 4o.aastapäeva tähistamiseks. Sellele päevale pühendati välkleht ja raadiosaade. Juba 1958.a. kevadel oli moodustatud viieliikmeline komisjon, kes hakkas uurima kooli komsomolialgorganisatsiooni ajalugu.[3] Sügisel antigi välja oma komsomolikroonika.

Ühel ajal isetegevusolümpiaadi läbiviimisega hakati valmistuma Kaunasesse sõiduks. Sealt oli saabunud kutse osa võtta kevadvaheajal toimuvatest rahvaste sõpruse pidustustest. Ettevalmistusi tehti hoolega.

Isetegevuslased hakkasid õppima uusi ettekandeid, igal nädalal treenis korvpallimeeskond ja komsomoligrupid asusid kingitusi valmistama.

Välja sõideti 24.märtsil 1959.a. Järgmise päeva lõunaks jõuti Kaunasesse. Leedulased korraldasid väga sõbraliku ja piduliku vastuvõtu.

Külalistele korraldati teatrikülastus, palju ekskursioone Kaunases, huvitavaid kohtumisi. Tartu II Keskkooli de-

---

1 T II KKA, 53.aasta....

2 T II KKA, kogumik "Miina Härma", l.89-9o.

3 "Edasi" nr.95, 16.mai 1958.

Värska kokkutulekul
1958. a.

E.L.K.N.I Tartu L.K. sekretär A. Kala annab
üle auhinja Kooli komsomolikomitee sekretärile
Evi Kunsile

legatsioon esines üldiselt tublilt. Tugevas konkurentsis saavutas meie korvpallimeeskond kolmanda koha. Parimaks mängijaks tunnistati aga Tartu II Keskkooli võistkonna liige Jevgeni Dobrus.

Pidustuste naelaks kujunes suur kontsertõhtu. See tuli avada eestlastel. Ja meie isetegevuslased ei jäänud hätta. Pärast esinemise lõppu saal lausa vappus aplausist ja kõik koos hüüdsid palju-palju kordi "Elagu Eesti!"[1]

Kaunasest saabuti tagasi väga heade muljetega ja kauaks meeldejäävate mälestustega.

Paari viimase aasta jooksul oli Tartu II Keskkooli komsomoliorganisatsioon saavutanud oma tegevuses väljapaistvat edu, tulles kaks aastat järjest ülelinnalises võistluses esikohale. Kommunistlike noorte arv hakkas kiiresti kasvama. Kui 1958.a. 1.septembri seisuga oli koolis ainult 43 komnoort, siis 1959.a. 15.maiks oli see arv juba 73.[2]

1958/59.õppeaastal loodi Tartu II Keskkoolis oma parteialgorganisatsioon. Seni olid koolis töötanud ainult üksikud NLKP liikmed. 1958.a. moodustatud väikesearvuline parteialgorganisatsioon (V.Raup, H.Palamets ja A.Juhkam) tegutses esialgu koos Tartu I Töölisnoorte Keskkooli parteiorganisatsiooniga.

---

1 T II KKA, 53.aasta...

2 Samas, Meie kroonika. Kroonikalisi ülestähendusi Tartu II Keskkooli komsomolialgorganisatsiooni tööst ja tegevusest, Tartu 1959 (lehed nummerdamata).

Parteiorganisatsioon teostas klassijuhatajate töö poliitilist suunamist, võttis aktiivselt osa NSVL Ülemnõukogu valimiste ettevalmistuskampaaniast, suunas agitaatorite tööd jne. Esialgu oli parteiorganisatsiooni mõju kooli elus kaunis väike, kuid edaspidi, vastavalt parteiorganisatsiooni ridade kiirele kasvule, muutus ka tema mõju ja autoriteet tugevamaks.[1]

---

[1] Vestlusest H.Palametsaga.

KOKKUVÕTE

Praegune Miina Härma nimeline Tartu Linna II Keskkool võib tagasi vaadata rohkem kui poolesaja-aastase tegevuse peale.

Selle kooli loomisega pandi alus eestikeelsele tütarlaste keskkoolile.

Tsaarivõimu perioodil olid kooli tegutsemistingimused üsna kitsad ja sageli tuli tunda otsest tagakiusamist.

Kodanlikus Eesti vabariigis omandas Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium kui kõige vanem eestikeelne keskkool teiste koolidega võrreldes juhtiva koha. ENKSTG kasvatas oma õpilasi natsionalismi vaimus, kuid range distsipliin ja hoolikalt valitud õpetajate kaader tagasid õpilastele püsivate teadmiste andmise.

Esimese eestikeelse tütarlastekeskkoolina on ENKSTG kindlustanud endale püsiva ja väärika koha meie pedagoogika ja kooli ajaloos.

1940-41 sai Tartu III Keskkool nõukogude koolina tegutseda ainult ühe aasta. Algas Suur Isamaasõda ja üle kolme aasta kestnud okupatsiooniperiood. Need aastad olid raskeks ja süngeks ajaks kooli ajaloos. Kool sai materiaalselt kannatada ja normaalset õppetööd ei toimunud kogu selle perioodi jooksul.

Söjajärgseil aastatel tuli koolil oma tegevuses jagu saada mitmesugustest tollele perioodile iseloomulikest raskustest.

Raske majanduslik olukord oli esimestel aastatel tösiseks takistuseks õppetöö normaalsel läbiviimisel.

Kooli põhiliselt uuel õpetajate kaadril jäi esialgu vajaka teadmistest ja kogemustest õpilaste ideelis-poliitilisel kasvatamisel, nendes nõukoguliku ellusuhtumise kujundamisel.

Esimesel söjajärgsel õppeaastal loodi koolis pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonid,kuid kulus mitu aastat, enne kui nad muutusid kooli elus arvestatavaks jõuks.

1950-ndatel aastatel jätkas kool pingutusi õppetöö taseme tõstmiseks. Probleemiks number üks jäi rea aastate jooksul võitlus madala õppeedukuse parandamise eest. Kool jäi siin sageli teiste Tartu koolidega võrreldes viimasele kohale. Püsivamat edu selles võitluses saavutati alles 1950-ndate aastate teisel poolel. Samal ajal on märgata paremaid tulemusi ka kooli ühiskondlike organisatsioonide töös. Komsomolitöö näitajate poolest tõusis Tartu II Keskkool esikohale meie kodulinnas.

Söjajärgsetel aastatel on kooli lõpetanud üle tuhande noore, kellest paljud on pälvinud teenitud tunnustuse oma tööpostil. Paljud vilistlased on saavutanud kuulsuse spordi, teaduse, kirjanduse või kunsti alal ja neid tuntakse ka väljaspool meie kodumaa piire.

Р Е З Ю М Е.

Под влиянием революционных событий 1905-1907 года царское правительство дало разрешение нерусским национальностям на открытие частных школ с родным языком обучения.

В 1906 году Эстонским обществом поощрения воспитания молодёжи в Тарту была открыта женская гимназия.

Из устава школы становится ясным, что она планировалась семилетней с предварительным двухступенчатым приготовительным классом.

Прежде всего были открыты старший /II/ приготовительный и 1 классы. Школа начала работать 1 сентября 1906 года с 48 детьми. Первым руководителем школы был Оскар Каллас.

Каждый последующий год дополнительно открывался один класс и в 1913 году окончил школу 1 выпуск - 19 девушек. Поскольку у школы не было прав официальной казенной гимназии, то выпускники должны были сдавать экзамены на аттестат зрелости при одной из государственных гимназий.

Немецкая оккупация 1918 года стала тормозящим фактором для работы школы. Школы начали реорганизовывать по примеру немецких.

В годы Эстонской буржуазной республики женская гимназия Эстонского общества поощрения воспитания молодёжи из забитой царским режимом школы превратилась в нормальную школу для девочек, которая особенно выделялась своей националистической позицией.

Жесткая дисциплина и заботливо подобранные педагогические кадры поддерживали высокий уровень учебной работы

в школе.

В школе в течение 12 лет /1917-1929/ работала преподавателем музыки известный эстонский композитор Мийна Хярма.

В 1921 году в жизни школы произошло важное событие - школа переехала в новое здание по улице Вильянди 3. Это здание начали строить уже в 1914 году, но в связи с военной обстановкой строительство было приостановлено.

В июне 1940 года в Эстонии была восстановлена Советская власть. Народное правительство произвело большую перестройку системы образования. Школу переименовали в Тартускую Ш среднюю школу. Была введена советская система обучения, направленная на воспитание учащихся в духе коммунизма. В 1940/41 учебном году в школе была создана комсомольская организация, шло социалистическое соревнование между классами.

Осенью 1941 года школе пришлось начинать работу в условиях фашистской оккупации.

Обстановку в школе в годы оккупации можно кратко охарактеризовать одним словом - прозябание. Сокращенный учебный год, сокращенные программы, крайне трудное материальное положение - всё это оказывало влияние на учебную работу.

Осенью 1944 года,после освобождения Эстонии из-под немецкой оккупации, школа возобновила свою работу. Школа была переименована в Тартускую П среднюю школу. С помощью учителей и учащихся были приведены в порядок помещения. Не было необходимых условий для учебы. В школе не работал водопровод, не было электричества. Очень трудно было раз-

добыть инвентарь. Наиболее трудно было работать именно в первый послевоенный год, потом материальное положение улучшилось.

Несмотря на трудности, большое внимание было уделено созданию в школе пионерской и комсомольской организаций. Вначале это было трудно, поскольку не было необходимого опыта, но все же уже в 1944/45 учебном году в школе были созданы пионерская и комсомольская организации. В школе была замечательная пионервожатая - Линда Поотс, которая окончила в 1947 году школу с серебряной медалью.

В 1950-е годы педагогический коллектив школы продолжал борьбу за повышение уровня учебно-воспитательной работы.

Проблемой номер один было повышение успеваемости, которая была тогда довольно низкой.

Заметные успехи в этом деле были достигнуты только во II половине 1950-х годов.

Была укреплена материальная база школы, заметные успехи были достигнуты во внеклассной работе.

Особенно хорошо работали в школе литературный кружок, кружок общественных наук и клуб иностранных языков.

Комсомольская организация Тартуской II средней школы заняла в 1957 и 1958 г.г. первое место в соревновании комсомольских организаций средних школ г. Тарту.

Тартуская II средняя школа играет видную роль в системе нашего просвещения. За годы Советской власти школу окончило более тысячи юношей и девушек, многие из которых добились заметных успехов в области науки, спорта, культуры.

KASUTATUD ALLIKMATERJALIDE JA KIRJANDUSE NIMESTIK

I Marksismi-leninismi klassikud

Lenin, V.I., Noorsooühingute ülesanded, Tallinn 1959.

II Arhiivifondid

Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (ENSV RAKA)

Fond nr. 346o - Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Asutatud Tütarlaste Gümnaasium

Fond nr. 384 - Riia õpperingkonna kuraator

ENSV Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv (ENSV TLRRA)

Fond nr. 2o - Tartu Linna TSN TK Haridusosakond

Fond nr. 353 - Tartu Linna II Keskkool

Miina Härma nimelise Tartu Linna II Keskkooli Arhiiv (T II KKA)

Õppenõukogu protokollid

Koolikroonikad

Pioneerimaleva päevikud

Kogumik "Miina Härma"

III Publitseeritud allikad

Seadus kooli ja elu sidemete tugevdamise ja haridussüsteemi edasiarendamise kohta NSV Liidus, Tallinn 1959.

IV Kirjandus

Eesti NSV ajalugu, toimet. G.Naan, Tallinn 1957.

Elango, A., Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte arengu peaetapid, Pedagoogika ajaloo küsimusi, TRÜ Rotaprint 1958.

Kurm, H. , Nõukogude Eesti üldhariduslik kool sõjajärgseil aastail, "Nõukogude Kool" nr.7, 1955.

Kruus, H., Eesti ajaloo võltsimine saksa okupantide ja nende käsilaste poolt, kogumik "Saksa fašistlik okupatsioon Eestis", Tallinn 1947.

Põld, P., Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Keskkool 1906-1916. Tagasivaade kümneaastase tegevuse pääle, Tartu 1916.

Raadik, A., Kodanliku Eesti koolipoliitika fašistliku diktatuuri ajajärgul (1934-1940), "Nõukogude Kool" nr. 7, 1962.

V Ajalehed

"Edasi" 1955, 1958

"Nõukogude Õpetaja" 1958

"Säde" 1946

VI Suulised andmed

Juhkam, A. - Tartu II Keskkooli direktor

Mitt, Jaan - Tartu II Keskkooli õpetaja

Palamets, Hillar - Tartu II Keskkooli direktor 1955-58 ja ajalooõpetaja

Vares, Helene - õppis koolis 1918-1923

Viir, Viktoria - õppis koolis 1956-1960.

SISUKORD

Sissejuhatus lk. 1

I peatükk

Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi I järgu Tütarlastekool Tartus Oktoobrirevolutsiooni eelsel perioodil lk. 5

1. Kooli asutamine lk. 5

2. Kooli tegevus 1906-1918 lk. 8

II peatükk

Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium kodanliku Eesti koolina lk. 20

1. Kooli tegevus 1919-1934 lk. 20

2. Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasium pärast 1934.a. koolireformi lk. 33

III peatükk

Tartu III Keskkool 1940-1944 lk. 40

1. Kooli tegevus esimesel nõukogude võimu aastal 1940-1941 lk. 40

2. Tartu III Gümnaasium fašistliku okupatsiooni tingimustes lk. 41

IV peatükk

Tartu II Keskkooli ajaloost 1944-1959 lk. 48

1. Õppetöö organiseerimine esimestel sõjajärgsetel aastatel lk. 48

2. Õppe- ja kasvatustöö 1940-ndate aastate teisel poolel lk. 55

3. Pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni loomine koolis lk. 60

4. Õppe- ja klassiväline töö 1950-ndatel aastatel lk. 66

5. Kooli ühiskondlike organisatsioonide tegevusest 1950-ndatel aastatel lk. 101

Kokkuvõte lk. 115

Resümee lk. 117

Kasutatud allikmaterjalide ja kirjanduse nimestik 120